

**ТРАНСКРИПТ АУДИО СНИМКА ОКРУГЛОГ СТОЛА ИНСТИТУТА
ДРУШТВЕНИХ И ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА
одржаног 13. новембра 2017. године**

Момчило Павловић (Модератор):

- Уважени министри, уважени генерални секретару, помоћници, државни секретари, директори, драге колеге и колегинице, мени је припала незаслужена част да отворим данашњи панел, односно дијалог који је кренуо пре, отприлике, месец дана. У једном кратком договору, договорили смо се да ја председавам и дајем реч. Дакле, ово је скуп друшвењака, ДХ сектора како ми желимо да кажемо, који су позвани да институционално и као истраживачи размишљају и проговоре о Косову и Метохији. Дајем реч министру просвете, науке и технолошког развоја, господину Младену Шарчевићу, да вас поздрави и да отвори овај скуп.

Младен Шарчевић:

- Поштовани директори научно-истраживачких организација, поштовани генерални секретару, поштовани директоре Канцеларије за Косово и Метохију, драги пријатељи и учесници дијалога о Косову и Метохији, на основу писма председника Републике Србије господина Александра Вучића, које нам је на руке достављено, одлука Владе Републике Србије је да се организује Радна група која ће пружити подршку вођењу унутрашњег дијалога о Косову и Метохији, од 16. октобра 2017, а у циљу координисаног рада учесника дијалога. Позвани су сви представници акредитованих институција друштвених и хуманистичких наука, као и представници института у саставу САНУ, да се укључе у дијалог о Косову и Метохији. Позив је упућен директорима, заменицима, руководиоцима пројеката и осталим сарадницима из ДХ групације. Они данас овде су заиста представници српске друштвене науке и они се, значи, бележе овде као људи из акредитованих институција. Кроз ове институције су запослени многи други истраживачи који ће узети учешће на један други начин у овом дијалогу. Идеја је да научници у краткој форми изнесу резултате својих научних истраживања, као резултате научно-истраживачких пројеката који се односе на различите аспекте проблема Косова и Метохије, како са историјског, тако са археолошког, етнографског, друштвеног, демографског, социолошког, политиколошког, филозофског и других аспеката. Једноставно, да се укључе у дијалог и да слободно, изражавајући своје мишљење, ставове, идеје, помогну циљу разрешавања овог нашег великог друштвеног задатка. Хвала вам свима што сте се, пре свега, одазвали! Свесни смо да су друштвене и хуманистичке науке од стратешке важности за сваку државу, па и нашу. Оне, не само да се изучавају, него и стварају вредности које нашу заједницу чине посебном. Подржавају и објашњавају идентитет једне заједнице, једне државе, једне нације, једне регије. Коначно, једног народа, ма где живео. Чувају културно-историјску баштину, традицију и различитост, помажу успостављању колективне свести, историјске свести и памћења, упозоравају на корене сукоба, конфликте и кризе, и пружају нам одговоре са којима се држава сусреће у унутрашњим и међународним односима. Вредности једног друштва, једног народа, па и модерног света, не би биле без друштвених и хуманистичких наука. Имајући ово на уму, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, на чијем сам челу, поред пројеката које подржава, подржаће и организовање научних конференција, округлих столова, дебата и дискусија о различитим питањима везаним за Косово и Метохију. Очекујем данас отворену, садржајну дискусију и креативне предлоге и

мишљења. Ово није дијалог о дијалогу, да ли је он потребан, зато што је и како организован, већ озбиљно и креативно изношење ставова и предлога који треба да помогну у формулисању политичке платформе и изградњу широког националног консензуса по питањима од приоритетног националног и државног значаја. Желим свима срећан рад!

Модератор:

- Хвала, господине министре. Неколико техничких детаља: за дискусију се пријављујете на једном папирићу који треба сада да ту прође. Молим сараднике који желе да говоре да говоре за овим столом јер ова конференција се, поред осталог, и снима. Пауза је предвиђена негде око пола дванаест, ручак после један, а завршетак наше конференције негде око четири. Можете почети да се пријављујете за дискусију. Значи, директори имају предност, а онда редом сви сарадници. Док папир, дакле, не крене, ја ћу у десетак минута... Дискусију ћемо ограничити на десет до петнаест минута.

Дакле, поштовани учесници дијалога, историјом, односно искуствима из историје се може много тога објаснити, али се историјом не може мењати садашњост. За мене је дијалог о Косову, у ствари, дијалог са историјом тог простора и народа који су на њему живели или живе данас, односно са историјом Србије и српског народа у целини, са једне, и српско-албанских односа кроз историју, са друге стране. Срби и Албанци, дакле, вековима живе на простору Косова и Метохије, заједно, али једни поред других, у међусобном релативном непознавању, неразумевању, као и немешању. Њихов заједнички живот, сводио се, мање-више, на паралелни живот њихових заједница, са мало међусобног прожимања, а њихове везе су оствариване само преко институција власти када смо живели у миру, које су, опет, биле раздвојене, пре свега језички, за Србе и за Албанце. Као такви, ти народи нису успели да подручје Косова и Метохије учине стабилним и просперитетним регионом. С обзиром на међусобно непознавање, на лошу комуникацију и слично, косовски проблем може се посматрати као проблем етничке доминације, односно владавине овом територијом. Онда када су укупну власт имали Срби, Албанци су се и међународним факторима жалили да им није добро. У оним, пак, историјским тренуцима када су Албанци имали своју власт, а то је редовно уз стране трупе, онда за Србе на Косову једноставно није било места. То показује Други светски рат, данашња ситуација. Албанци простор Косова и Метохије схватају као део свог животног простора на коме нема места за друге. Проблем Косова и Метохије је редукован на проблем власништва и власти над Косовом и Метохијом, односно на борбу, чак и оружану, потпомогнуту са стране, да се освоји територија и направи држава, независна од Србије, а по могућности етнички чиста, то јест без Срба. Битка за Косово, дакле, јесте битка за територију, односно нову, још једну албанску државу. Директна агресија и војна интервенција НАТО пакта, посебно сад, створила је реалност на терену која је верификована Резолуцијом 1244 Савета безбедности, Кумановским споразумом, даљим споразумима, до Бриселског, а у стварности представљена и од Запада, а посебно од самих Албанаца, и доживљена као ратна победа и пораз Србије на том простору. Тиме је створена реалност, по други пут у 20. веку, да Албанци, једини на Балкану, имају две државе - једна међународно призната од 1912. а другу, делом признату, од 2008. године. Тако је Косово и Метохија престало да буде унутрашње питање и оно је данас, доминантно, међународно питање, а онда, пре свега Америке и већине западних земаља, који су, дакле, створили ту реалност да створе наду да се отцепи Косово и Метохија од Србије. Али, не заустављају се само на томе. Дакле, није довољно што су створене

претпоставке за независност Косова, него се српским политичким факторима сугерише да на сваки могући начин, не само да признају независност, да је не ометају, посебно на међународном плану, него и да активно учествују у заокруживању косовске независности. По томе се ценила и цени кооперативност српског руководства, пут према Европској унији и лидерство у регионалној стабилности, ма шта то значило... С друге стране, српска политика на југу доживела је потпуни слом у другој половини 20. века. Не само да су заборављени, него су и поништени ратни успеси из Балканских и Првог светског рата. И не само то, него се последњих деценија сеје неверица и сумња у српску историју. Тражи се да се суочимо са прошлошћу тако да признамо као истину пропаганду других, само нашу кривицу, само наше злочине и да се једини извињавамо и за оно што није само наша кривица. Према проблемима на Косову и Метохији, пак, генерише се и беспомоћност - све је изгубљено, одавно је изгубљено, нема никакве шансе - сугеришући да је једино и исправно решење признавање реалности на терену, односно признавање независности те јужне српске покрајине којој су тек комунисти, на крају Другог светског рата, дали аутономију, посебност и територијалност, повлачећи некакве границе које су тек 1959. године заокружене, а које ми још увек називамо административним линијама, а у стварности су то гранични прелази са наоружаним полицајцима и другим униформисаним лицима, америчком базом код Урошевца и општом подршком борбеном албанском национализму, сепаратизму, па ако хоћете и шовинизму. Ви можете, дакле, кроз историју доказивати настојања Албанаца за одређеним видом самосталности - од аутономије, преко републике до тражења независности - али када насупрот тим захтевима истакнете елементарне чињенице из историје Србије и српског народа, једноставно вам историја не може дати аргументе у прилог независности Косова и Метохије. Али је може описати као процес, испитивати узроке, разлоге, тражити кривце и погрешке који се могу свести, у новије време, на кажњавање Србије, која је на западу углавном профилисана као највећи и једини кривац за разбијање југословенске федерације. Кажњавање Србије одузимањем територије. Иако су процеси у прилогу заокруживања независности Косова и Метохије данас сувише далеко отишли и да је готово исправљање неких одлука врло тешко, ипак чињеница да још увек није решен међународни статус Косова и Метохије оставља наду да се може очувати државни оквир Републике Србије. Из летимичног погледа на историју српско-албанских односа на простору Косова и Метохије могу се излистати на десетине покушаја изналагања решења. Она се, дакле, од 1912. односно од тренутка када је Косово реинтегрисано у српски и југословенски државни оквир, крећу у распону од грубе примене државне силе, као што је обзнана против разбојништва у јужној Србији из 1920. године, отприлике паралелна са обзном против комунистичких активности, војних нереализованих планова о насељавању здравог елемента дуж границе са Албанијом у дубини од 80 километара, колонизација на Косову и Метохији - то је, иначе, питање које изазива контраверзу између српских и албанских историчара - до 1930. године колонизовано је на Косову 11.383 породице, оне су добиле око 53-54 хиљаде... са 53.884 члана, који су добили 50.289 хектара земље. Ти људи су нарочито страдали за време Другог светског рата и непосредно по његовом завршетку. Као што знате, прва мера комуниста била је забрана повратка колониста, а онда је направљена и ревизија аграрних односа на Косову и Метохији и у Македонији. Према тој ревизији, враћено је 25.000 хектара зиратне земље Албанцима, а колонисти којима је додељена земља пре 1941. године, а није одузета овом ревизијом, губили су право на њу ако се не врате на имања до 30. септембра 1947. У међуратном периоду још бих истакао неколико покушаја да се реши арнаутско питање -

то су разговори у Српском културном клубу и предавања марта 1937. године, посебно предавање нашег историчара Васе Чубриловића под називом *Исељавање Арнаута* који је тај свој меморандум на крају Другог светског рата проследио комунистичким руководиоцима. Затим, потписана а нератификована конвенција између југословенске и турске владе о исељавању 40 хиљада муслиманских породица из јужне Србије у Турску, којом би било обухваћено делом и албанско становништво. Споменуо би још и понуду грофа Ћана председнику Владе Милану Стојадиновићу јануара 1939. године о подели Албаније и познати елаборат помоћника министра спољних послова Иве Андрића од 30. јануара 1939. године о Албанији у коме је констатовао да би подела ове земље у случају италијанске инвазије представљала нужно зло и велику штету, али би тиме, вели он, нестало привлачног центра за арбанашку мањину на Косову, која би се у новој ситуацији лакше асимиловала. Албански ставови за време Другог светског рата су, углавном, фашистички. Тако је председник албанске Владе Мустафа Круја приликом посете Косову '42. године рекао да староседеоце Србе треба огласити колонистима и, као такве, преко албанских и италијанских власти послати у концентрационе логоре у Албанију, а насељенике Србе треба побити. Бедри Пејани, председник Друге призренске лиге, писмом је тражио од Хитлера 100.000 пушака којим би наоружао око 100.000 Албанаца, да Србима, једном за свагда, приреде Варолемејску ноћ. Иначе, у окупираном подручју Србије, шири простор Косовске Митровице био је интегрисан у такозвану окупирану Србију и тада је успостављен косовско-митровачки регион. Комунисти су имали радикална решења – они су, најпре, доделили Косову статус посебне области, и онда негде у јулу организовали једну конференцију на којој је донет закључак у Призрену да се Косово и Метохија прикључи Србији, као да никада није било у саставу Србије. То је АВНОЈ аминовао августа 1945. године. У срдачним југословенско-албанским односима бележимо неколико изјава водећих функционера комунистичке странке, Жујовића, Кардеља и других, и то пред Стаљином, где изјављују, отприлике, када се ми боље повежемо, мислећи на Албанију, да им те територије уступимо. То је, отприлике, до '48. године. Од тог тренутка до данас, креће се у развој аутономије на Косову, па је од косовско-метохијске области постала Аутономна Покрајина, из назива је избрисан назив Метохија, а онда је стално, преко Устава и уставних амандмана, прошириван домен самоуправних права. И тако све, отприлике, до '81. године, када је читаву југословенску јавност запљуснула, запљуснули догађаји на Косову, односно масовне демонстрације које су приказиване као побуна студената због лоших услова у студентским домовима. Од тог тренутка, па до 1990. године, акција на Косову била је југословенска, а не српска, и у југословенском оквиру се тражило решење. Ако је прављена репресија, онда је она прављена од здружених полицијских и других снага које су биле стациониране на Косову, а сами Албанци жалили су се да су најбруталнији били Словенци и Македонци. Од деведесетих година, дакле, у драматичним околностима деструкције велике земље, косовско питање је скрајнуто, Албанци су успели да направе потпуно паралелни систем власти који је, подржаван споља, функционисао, на очиглед међународне заједнице и на очиглед Србије. Узалудни су били сви покушаји српског руководства, и југословенског пре тога, да се стабилизује стање на Косову и Метохији. Негде 1990. године, негде у марту, направљена је једна платформа, један предлог, о насељавању чак 100.000 Срба и Црногораца на Косову. Наравно да од свега тога није било ништа. Дакле, ово је само један преглед летимични на покушаје пацификације тога простора и очувања државног оквира. Па, ако је тако било, има ли, уопште, смисла даље трагати за новим решењима? Има, зато што још увек статус Косова није регулисан на међународном плану и што

албанска тежња за независним Косовом није јача од српске идеје о очувању целовитости Србије, а да право на сецесију имају народи, а не делови народа, упркос објашњењима да се, у случају Косова, ради о преседану. Овде желим да кажем и следеће: има доста тога што је нама непознато, макар нама историчарима, шта се дешавало у блиској прошлости на простору Косова и Метохије, али, исто тако, нама је непознато и оно што се догађа у садашњости. Ми немамо увид у кључне одлуке које се доносе и које нас, нас савременике, погађају као елементарне непогоде, као судбина на коју не можемо утицати, али је морамо поднети. На пример, председник Тадић и председник Николић су најављивали своје планове за решавање питања Косова и Метохије, али те планове, та документа, елаборате и остале папире који су служили да се направи једно такво решење, ја не знам да је неко, посебно од историчара, видео. Зато је потребно, по мом мишљењу, за почетак кренути у откривање и публикување свих докумената, дакле, свих, у периоду од 1981. до данас, из свих могућих институција које су умешане у сукобе на Косову и Метохији, од државних, преко косовских, америчких, немачких, обавештајних, политичких и других. Једноставно, покушати да се приближимо истини, колико је то могуће. Можда би оснивање државне комисије за откривање, истраживање и публикување ових околности, свих околности сукоба на Косову и Метохији, укључујући и све злочине, могла да помогне. При том, та комисија не би требало да буде ни само српска ни албанска, него и српска и албанска и међународна, ал' кад кажем "међународна" не мислим само на запад, него и на све заинтересоване стране, посебно представнике великих сила. У вези с тим, и откривање свих злочина узурпација имовине и на крају транспарентно и праведно суђење. Просто речено – ко је крив, мора да одговара, без разлике у вери, нацији, положају и слично. Није нормално да се и даље не зна судбина толиког броја људи на Косову и Метохији, било Срба, било Албанаца. Иза тога би могла доћи нека иницијатива, покрет, група, за помирење српског и албанског народа, преко ситних корака, састанака и разговора, комшијских из свих села, улица, квартова, институција у којима су радили, онда чланова једне партије која се звала комунистичка или социјалистичка. Па, толико је Албанаца било у редовима партије, толико је њих учествовало у представљању Косова у органима Републике и Федерације, два пута је Албанац био на челу Председништва, па ти људи, наравно, уз разумевање протока времена и измењених околности, вреди покушати да се састану и као другови поразговарају о заједничком удесу. Када се приближимо истини и кажемо ко је крив, онда настављамо даље. По мени, решења су у ширим интеграцијама. Историја то показује. Данас Срби и Албанци се слажу само у једном, а то је – и једни и други желе у Европску унију, у тај савез. Па, ако је тако, зашто се не пође од те тачке слагања, да уз помоћ Европске уније се то питање заиста реши на тај начин што би Србија, у међународно признатим границама, дакле, и са Косовом, ушла у Европску унију, а не да се воде паралелни процеси? Наравно да ту постоји опасност да, у једном тренутку, претпоставимо, Србија уђе у Европску унију, али без Косова. Шта ћемо онда? Дакле, шира интеграција, истовремени улазак у Европску унију, а онда диктирање тих европских стандарда и на прилике на овом простору. Дакле, брисање граница, миран суживот, коегзистенција народа, лична и имовинска сигурност, несметана трговина и остало. Срби су кроз историју показали, дакле, велику трпељивост према другим народима и религијама, већу, чак, него водеће западне земље, па нема разлога да то не буде и тако. Верујем да то може и једнима и другима помоћи.

Друго решење је у стварању некакве заједнице слободних балканских народа, односно балканских држава. Та решења су позната у историји, дакле, балканске конференције,

балкански савези и тако редом. Трећи, по мом мишљењу, је велика међународна конференција, по унапред утврђеним принципима, уз учешће великих сила и заинтересованих страна, која би истовремено узела у разматрање и српско и албанско питање на Балкану, уважавајући њихове интересе. Будимо реални, на овим просторима постоји и албанско питање, како на Косову и Метохији, односно у Србији, тако и у Македонији, и другим деловима овог простора. Али, постоји истовремено и српско питање. Пре свега, у Босни и Херцеговини, на Косову и Метохији, у Хрватској, Црној Гори и тако редом. Иако до сада ниједна од ових конференција није задовољила очекиване наде - сетимо се Берлинског конгреса - она је ипак успостављала некакву реалност која је, мање или више, била поштована. Дакле, решења постоје. А да ли постоји добра воља, то је велико, велико питање. Ако велика међународна конференција одлучи да се албанској мањини или Албанцима преда Косово и Метохија, на којој би они направили своју сопствену самосталну државу, онда исто право треба дати и Србима у Републици Српској, ма колико се трудили да убеду Србе да та два проблема нису спојена и нису истоветна. До јуче смо живели у заједничкој држави... Да ли је међународна конференција спремна да отвори и принципијелно решава и албанско и српско питање на просторима бивше Југославије? Ако јесте, Срби немају посебан разлог да то не прихвате, па чак и корекцију граница, али не само Србије, мирним путем. Али, зашто разговарати о границама српске државе и само у Србији, када се тежи Европи без граница? Историја показује да је најбоље решење на Балкану целовито и принципијелно решење које узима у обзир сва спорна питања, у овом случају, и албанске али и српске тежње. Определивање за једну страну на рачун друге, али и принципијелна решења, односно непринципијелна решења, нису донела добро народима Балкана нити створила стабилне и просперитетне државе. Зато не мислим да је Косово последњи проблем у постхладноратовском периоду, пре мислим да може бити почетак нових криза и нестабилности. А коме је то у интересу? Историја, на крају, не мирује, међународне околности могу релативизовати и ово питање. Не журимо са одлукама. Остварити пожељан национални консензус око овог питања и потребну националну солидарност. Одлука Срба треба да буде останак, опстанак и наставак борбе за своја права, за своју државу. Да поновим, право Албанаца на независност није јача од права Срба за очувањем интегритета своје државе. Државни оквир се мора чувати, али унутар њега обезбедити потпуну самосталност Албанцима и Србима, односно људима који живе на том простору, да сами уреде и регулишу односе. Толико сам имао да кажем. Сада прелазимо на друге референте. Јавио се директор института за политичке студије, др Живојин Ђурић. Изволите.

Живојин Ђурић:

- Дозволите ми прво да поздравим председавајућег господина Марка Ђурића, нашег министра Шарчевића и господина Селаковића који су са нама, да заједно прозборимо и разменимо мишљења о тако горућем и веома, веома тешком питању које притиска Србију, као што смо чули из једног веома целовитог реферата колеге Моме Павловића. Поштоване колеге и колегинице, ретке су прилике да представници Института друштвених и хуманистичких наука се окупе у оволиком броју и да изнесу своје мишљење или презентирају резултате својих научно-истраживачких резултата који су везани овог пута пре свега за питање Косова и Метохије, његовог статуса, питање места и улоге Србије у свим тим односима и релацијама, и како држава Србија да настави процес решавања питања које се гомилао годинама, па чак можемо да кажемо и

вековима. На почетку бих посебно изнео свој став и једну захвалност господину Вучићу што је осетио потребу да и ми који смо укључени непосредно у научно-истраживачки рад, који свакодневно промишљамо о бројним питањима која су везана за друштвене односе и процесе у држави Србији и међународним односима, кажемо шта имамо и како видимо све те процесе и односе, и да на основу њих евентуално покушамо да синтетички пронађемо најцелисходније решење с којим би Србија изашла у решавању питања статуса Косова и дефинисању своје државне територије, свог националног питања, свог геополитичког положаја и, што је исто тако важно, да изнесемо став и мишљење да ли мале државе и мали народи имају право да се позивају на свој национални интерес или га немају, јер у међународним односима очито само се велике силе позивају на своје националне интересе, док мали народи и државе немају то право. Зашто немају? Вероватно зато што је међународно право поклекло пред силом која је била основа за решавање многих међународних односа и проблема, и у крајњем случају сила је и у питању Косова и Метохије надвладала међународно право када је у питању дефинисање и положај КиМ, тако да са те стране су стварно многа питања отворена и ја нисам оптимиста што се тиче и данашње расправе и расправе која је била пре неколико недеља од колега правника, уставотвораца и других, да ћемо ми на овом скупу и овој расправи дати нешто посебно ново или предложити како ићи и на том путу пронаћи решење које неће угрозити национални државни интерес Србије а задовољити другу страну. Овог пута то је албанска, која је лоцирана по питању Косова и Метохије. О свим овим питањима написано је много књига, монографија, студија, објављено на стотине радова, објављених у домаћим и међународним часописима, с којима су научна и део шире друштвене јавности упознати. Свако од нас има своје мишљење и своје виђење како решити проблем Косова и Метохије, а при том не угрозити виталне националне и државне интересе Србије. Разуме се да је тешко да у ових десетак минута могу да се резимирају сви ти резултати и сва та мишљења из простог разлога што је бројност написаног велика а питање вишеслојно и толико сложено да о њему може да се још много тога пише, много расправља и да и даље остане отворено. За мене из ових наведених разлога управо питање Косова и Метохије и решавање статуса у односу на целовитост Републике Србије је са државног, националног, културног и верског становишта, питање над питањима. За мене, једноставно, мислим да тренутно нема важнијег питања од питања решавања статуса Косова и Метохије. Из неразјашњеног, неодређеног односа, положаја Ка и М у односу на државу Србију детерминишу се и остала питања, и многи други проблеми са којима се Србија у мањој или већој мери сукобљава у пољу економије, јачања институција, културног, верског и другог развоја.

Зато сматрам да је питање Косова и Метохије питање дугог трајања, што значи да ми данас или сутра не можемо да дефинишемо прецизно како решити проблем који се гомилао вековима и деценијама. Шта детерминише такву једну околност? По мени, ако само посматрамо садашњост, три су неке околности које ми морамо да имамо у виду кад промишљамо о томе како наћи решење у коме Србија неће бити поражена, у коме Србија неће бити оштећена, понижена а исто тако са тим решењем да и друга страна, у овом случају албанска, буде задовољна. Прва околност је да имамо потпуни несклад између максималног интереса који би задовољио потребу да Србија остане територијално целовита, Србија која је своју државност засновала у дугом временском периоду и максималних интереса који се испољавају са албанске стране. Када се то питање на овај начин постави, види се да је решење просто немогуће. И зато треба о свему томе у једном дужем периоду даље промишљати и тражити modele како би се та два скоро неспојива

интереса пронашла у некој заједничкој тачки. Друга околност која појачава да се ово питање не реши тако једноставно и брзо, то је притисак светских центара моћи који, искрено речено, много не брину о потребама и интересима албанског народа или српског, већ проблем односа Срба и Албанаца посматрају са свог гео-политичког интереса. Они мере различитим аршинима интересе Албанаца и Срба, користе се двојним мерилима, аршинима који нису исти за Србе и Албанце и уз то отворено крше међународно право. Данашња цивилизација или савремено доба дошло је у ситуацију да је сила моћника потисла са сцене међународно право. Оно практично више не постоји. САД и друге моћне силе које имају у својој историји империјалну праксу и начела посежу за сваким проблемом да се реши силом или ако се позивају на право, и то онаквим правом како га они виде и они тумаче. У нашем случају, решавање питања Косова и Метохије виде на тај начин да се Албанцима по сваку цену испуне сви захтеви и потребе јер су проценили да је њихов простор у овом тренутку гео-политички и гео-стратешки значајнији него територија и национални интерес српског народа. И трећи разлог, због кога ми не можемо у тако кратком временском интервалу да посегнемо за једним прецизним и добро осмишљеним решењем решавања питања Косова и Метохије са државног и националног интереса Републике Србије, је тај што ми још увек немамо национални консензус, јединствено мишљење како решити питање које историјски траје, питање које је погађало генерације и генерације. Ово што је у ово време и државни врх Србије у овом тренутку учинио је велики корак, можда појединци нису ни свесни колико је значајно да се политичке елите, али и шире, грађани Србије укључе у расправу по питању решавања односа између Албанаца и Срба. Због ова три разлога мислим да овај отворени процес не сме да има свој ближи крај, ограничен временски на три, шест месеци или годину дана. Моје је дубоко убеђење да би требало на нивоу, да ли Владе или у оквиру Канцеларије за Косово и Метохију да се формира Национална комисија за израду пројекта или модела како разрешити досада неразрешиви чвор који је историја наметнула садашњој генерацији у односу између Срба и Албанаца. Нема ту решења ако ми по кратком поступку сада изнесемо своје ставове, правници ће изнети своје, Академија своје, универзитети своје, шта ћемо добити? Добићемо мноштво мишљења без једног целовитог и одрживог плана решавања, јер питање које је гомилано дуго не може се разрешити једноставно једним потписом или једним једноставним поступком. У сваком случају рад једне комисије би морао да буде интердисциплинарни, морао би да има све релевантне чињенице, које детерминишу садашње време јер историјски ми знамо и шта је било, али много тога не знамо шта се у овом кратком временском периоду издепавало, да бисмо могли да донесемо или да се донесе, да се уради један предлог који ће бити релевантан и пре свега заштитити национални и државни интерес Србије. Само кратко да подсетим, не смемо да се у овој варијанти са овим предлогом, олако ухватимо као што је то био случај 1914. године са Нишком декларацијом, која је прокламована своју стратегију, српски национални интерес, а у којој су у великој мери учествовали најугледнији умови друштвених и хуманистичких наука, Делић и Стојановић. После једног века видели смо да пројекат Југославије за српски народ, за српску државу није био адекватан и није био реалан. Односно Србија је са Југославијом изгубила своју државност и на тај начин отворила све ове процесе о којима ми морамо данас да расправљамо.

Модератор:

- Хвала, господине Ђурићу. Молим Вас, имамо 16 до сада пријављених дискусаната, ја Вас молим да дискусију ограничимо на 10 минута, да говоримо у тезама, да би што већи број људи учествовало у овој дискусији. Реч има са моје десне стране, доктор Војислав Павловић, Балканолошки институт САНУ.

Војислав Павловић:

- Смисао овог дијалога, како сам разумео, је размена мишљења а не трагање нити предлог за неко дефинитивно решење. Мислим да ћемо се сви сложити да је ситуација на Косову еклатантан пример повреде међународног права. Најновија ситуација у Шпанији показује да постоје различита тумачења међународног права, и нама се објашњава да је ситуација на Косову посебна, или како они то кажу *sui generis*, није моје да улазим у анализу зашто. Несумњиво је да нарушавање територијалног интегритета Србије од краја 1990-тих на овамо, нема своје оправдање у међународном праву. С друге стране исто тако ми се чини да се са том чињеницом морамо суочити, јер то нешто траје 17 година, и не налазимо једноставно решење. У овом случају могу само дати неколико опсервација. Овде су представници Института друштвених хуманистичких наука. Наша улога може бити само да дамо решења и закључке која су наша проучавања дала, а не да понудимо политичко решење, пошто то није наша улога. Као историчар могу речи да историја не нуди решење, историја подстиче на размишљање. Примена аналогичности у историји је погубна. Србија се у свој нововековној историји суочила са низом драматичних момената, Берлински конгрес, анексија, Балкански ратови, Први светски рат, Други светски рат, на крају је ово што се дешава од 90-година на овамо. Прва ствар коју би хтео да кажем је да Косово можда није најбоље да сагледавамо ван контекста широког српског националног интереса, целокупних националних, политичких и економских интереса Србије и места Косова у њему. Друга евидентна ствар је да је неопходно размишљати о косовским проблемима разматрајући актуелни међународни контекст и могућности које он пружа. Да би се дошло до решавања ситуације на Косову мора се разумети моменат у коме се налазимо. Трећа ствар, чини ми се, поред неопходне бриге за територијални интегритет целовите Србије мора се водити рачуна превасходно о људима. Територија без људи, без адекватне економске културне и социјалне политике, ми се чини мање вредном. Треће што сам желео да кажем, то је да историја не познаје коначно решење. Нема потребе да дајем много примера али је 1972. године у оквиру *Остполитик* Шмит потписао уговор којим је прихватио признавање две немачке државе. До пре тога као што је познато, постала је Холштајнова доктрина која је налагала да свака држава која буде признала Немачку Демократску Републику, за последицу има губитак односа са Савезном Републиком Немачком. Јединој од држава којој се то десило је Југославија. У оквиру *Остполитик*, такав став је промењен, тај уговор је потписан 1972. године. Ако је Берлински зид је пао 1989. године, то је мање него што је време које нас дели од интервенције на Косову, значи историја не познаје коначно решење, не постоји уговори који су једном заувек дати. Постоји само динамика. Динамика која се заснива на унутрашњој економској снази, на културној свести и демографском потенцијалу. Можда размишљање о проблему Косова треба сагледавати у том контексту, а не искључиво се задржати на констатацији да по међународном праву је Србија преживела неправду и да на Косову та неправда до данас постоји. С друге стране дијалог или решење за Косово, није нешто што можемо самостално да понудимо - то захтева саговорника са друге стране. Поставља се питање да ли тај саговорник постоји, и у којој мери је он спреман за било какву врсту дијалога сем онога решења које нам се понавља дуги низ година. Овде

је већ било речи о томе да тумачење недавне историје, а рекао бих историје Косова и Метохије у целини, се сагледавало искључиво кроз призму онога што се десило крајем 90-тих година. Као да се анахроно оно што се десило може оправдати и тумачити историју само из једног угла. Такође ми се чини да проблем Косова и Метохије и целовитости Србије мора да се сагледава у светлу анализе развоја односа на Балкану и у Европи. Не може се посматрати Косово и Метохија као проблем сведен на своју територијалну димензију. Несумњиво је полазишна тачка сваког размишљања целокупност Српске државне територије. Међутим, решења нећемо наћи ако будемо кренули од ставова са којима се сви слажемо тј. јест да је неупитна државна целовитост државе Србије. Можда се сагледавање проблема може у неком ширем и дужем међународном времену сагледати и у облику неких наднационалних решења о којима је већ било речи. На крају оно што као историчар могу да кажем, економски јака, културно самосвесна и са стабилним институцијама, Србија ће бити у могућности да се као релевантан фактор у међународним односима представи, превасходно као саговорник у процесу решавања косовског питања. На крају крајева, један од разлога пада Берлинског зида 1989. године, ако ставимо на страну ту националну компоненту, је разлика у квалитету живота са једне и друге стране границе. И у том контексту треба сагледавати питања Косова. На крају, а мислим да је то најважније, питање Косова је превасходно питање Срба који живе на Косову. Једино решење Косовског питања које ми се чини трајно је оно које ће одговарати потребама, захтевима и превасходно остварљивим решењима за опстанак српског народа на Косову.

Модератор:

- Хвала професору Павловићу. Реч има директор Института за европске студије Миша Ђурковић.

Миша Ђурковић:

- Поштовани господине министре, уважени остали, што би рекли државни функционери, поштовани председавајући, драге колеге, веома ми је драго да смо у прилици данас да видимо овде, како је господин Павловић рекао, људе са друштвено-хуманистичких наука. Мислим да је ово добра прилика да заиста покажемо да озбиљно радимо свој посао, да се озбиљно бавимо проблемима не само теоријског типа него и практичног и да имамо шта да понудимо и за разумевање ширег друштвеног оквира у коме се бавимо проблемом Косова и Метохије, а са друге стране и у погледу тога што су нека могућа решења. Ја ћу пробати у неких 10-так минута да дам неколико теза и да изнесем неко своје лично становиште. Ја сам као што је рекао колега тренутно на функцији директора Института за Европске студије, али већ неких 20-так година радим на овом проблему. Имао сам прилике да будем део државне администрације, био секретар државног Савета за Косово и Метохију, део кабинета који се бавио тиме, тако да кажем, имам разумевања за људе који данас раде на овим стварима. Ситуација никад није била лака и неће ни бити. Сви знамо да је наше бављење овим проблемом дефинисано страховито тешким међународним притиском, који има врло јасан правац деловања према нама. А то је да Србија треба стално да буде у дефанзиви, да даје што јој се тражи, а да она што мање тражи. Кренуо бих од тога да смо господин Пророковић, овде присутан, и ја пре неких месец и по дана били у Грачаници на једном врло занимљивом дијалогу са нашим албанским колегама. Био је то врло квалитетан скуп и сам дијалог је био врло занимљив, те бих се заложио за унутрашњи дијалог са нашим албанским грађанима. Дакле, ако

хоћемо да држимо Косово и да се боримо за њега, не можемо га добити без Албанаца. Према томе, ми проблем Косова и Метохије морамо да решавамо у некој врсти односа са њима. За почетак да пробамо да разговарамо, да видимо шта се са њима дешава, а то је прва ствар коју сам хтео да кажем. Наиме, од 1999. на Косову и Метохији у албанској заједници су се десиле страховите промене, о којима ми овде врло слабо водимо рачуна, а мислим да оне доста утичу на то како ћемо се ми поставити. Од њихових дискусија издвојио бих господина Ђерем Шаљу, тренутно мислим једног од најважнијих интелектуалаца и политичара. Он је издвојио приоритете са њихове тачке гледишта. Дакле, да разумемо шта они хоће и шта са њима можемо да радимо. Он је рекао да су у овом тренутку за њих две ствари најважније, Цитирао је једно истраживање јавног мњења у нашим медијима, према коме је питање Косова и Метохије врло ниско на нивоу приоритета тренутно, и друго, цитирајући случај мировних преговора из Осла 1993. године када су Израел и Палестинци пробали да реше свој дугорочни проблем. Тада је испуштен тај моменат и та прича до дан данас није решена. Шаља тврди да сада треба пробати да се искористи овај тренутак да се мало појача притисак на Србију, тако он каже отприлике, и да се ова прича решава и из њихове перспективе. Ја сам поменуо да просто треба да знамо шта тај притисак такозване МЗ подразумева и врло отворено о томе треба да говоримо. По ономе што могу да чујем и да прочитам из неких међународних кругова, ићи ће доста озбиљан притисак. Као што знамо у преамбули Устава 2006. године је врло јасно дефинисано, иако је врло занимљиво да је то извучено из нормативног дела, али опет остављено је у преамбули која обавезује. Сећамо се да председник државе Србије када полаже заклетву и тако даље. Дакле, притисак иде у том правцу да се преамбула уклони из устава који би се мењао. Са друге стране, дуго се говори о притиску пре свега од стране Немачке да се потпише такозвани обавезујући Споразум између Београда и Космета који би по њиховом тумачењу или тумачењу једног дела међународне заједнице, требало да буде услов да даље европске интеграције. То би фактички могло буде нека врста овога што је господин Павловић говорио малопре, одустајање од нашег интереса, дакле, неки вид прихватања реалности да Космет de facto функционише као нека врста потпуно независне творевине. Ја мислим да је први квалитет који ова нова иницијатива унутрашњег дијалога доноси управо у погледу тога што је господин Шаља говорио, дакле, враћање питања Косова и Метохије у орбиту јавности, што се евидентно данас дешава, и његово истинско подизање на оно што оно треба да буде. По мени је питање Косова и Метохије, питање првог ранга код нас, морално, идентитетско, економско, оно што стално заборављамо, дакле, геостратешко, духовно и тако даље. Друга ствар, мислим да је врло битно деловати офанзивно према Албанцима. Дајем пример једног дијалога где смо ми позвали колеге и они су то прихватили да дођу и да у Београду наставимо ту врсту дијалога. Дакле осим овог нивоа које наша држава води, дијалог и са представницима привредних институција. Битно је да ми иницирамо један офанзивнији приступ ка различитим нивоима косовског друштва и да покажемо иницијативу према Албанцима на различитим нивоима, да разговарамо са њима и да им нешто понудимо. Даље, слажем се да Србији апсолутно није у интересу да брзо решава овај проблем, који је, да не понављам то, историјски, али мислим да међународни оквир није такав да он може на адекватан и задовољавајући начин у овом тренутку да се решава, односно да се реши. Све ово што ми радимо јесте решавање и на неки начин борба за оно што Космет за нас треба да представља. Искористио бих прилику да укажем на, по мени, погрешности, а то је идеја о трајном разграничењу. Један наш покојни велики интелектуалац је био опседнут идејом да ми можемо трајно да се

разграничимо са Албанцима, тиме што бисмо не знам, подигли зид, одвојили се и тако даље. Та могућност апсолутно не постоји као што ни решење које често флукутира у нашој јавности за које се он такође залагао, а то је идеја поделе, није релевантно. Има за то милион разлога, али у овом тренутку немам могућности да их прецизно наводим. Један од основних јесте што тзв. међународна заједница, односно странци, то не дају. Дакле, од 1999-2000. године, врло дуго је *де факто* државна политика била заснована на идеји поделе, дакле разграничења које би ишло, па сад било је ту разних идеја, на два кантона, два ентитета, и тако даље. Међународна заједница то никада није подржала и ретко ко је чак и од наших званичника говорио о томе. Они се залажу за разграничења али разграничење на административној граници између уже Србије, односно „УжаС“ како се то некада говорило, и Косова и Метохије како они кажу у пуном његовом интегритету. У том смислу, није реално, а са друге стране, ни легитимно да ми то тражимо са наше позиције. А на крају ће мислим рећи да то подрива нашу преговарачку позицију. Такође бих истакао да мислим да време после дужег периода коначно ради за нас. Србија је дуго била у дефанзиви, од разумљивих притисака који не посустају. Мислим да ће и друге колеге говорити о међународном окружењу које се постепено мења у одређеном правцу. Чини ми се не толико краткорочно можда, али дугорочно отвара неке перспективе. Међутим, што се тиче самог односа са Албанцима и онога што се са њима дешава, искористио бих прилику да скренем пажњу на следеће: извињавам се, прво: од 1999. године па надаље, а пре свега под утицајем деловања међународне заједнице на Косову и Метохији, што би неки рекли, стигла им је цивилизација – уочљив је радикалан пад наталитета код Албанаца. То је иначе нешто што се види у Албанији дуго времена, тамо већ дуго имамо страховит пад становништва. Западна Македонија је полупразна. Заиста то је разлог што се Албанци не пописују нигде, избегавају све пописе јер би се показало да њих заиста нема. Албанаца укупно има испод 5 милиона тренутно на целом Балканском полуострву. Страховит је одлив тог становништва. Дакле по неким подацима које смо добили, тренутно на Косову и Метохији тешко да има све укупно са нашим народом и мањинама више од 1,1 милиона становника, дакле кад се буде добио бели Шенген, оно што Марко Јакшић стално се нада да ће бити решено, тај одлив људи пре свега младог становништва које је без посла и перспективе на Космету ће бити још и већи. У српској заједници се дешава обрнути процес, страховит је пораст наталитета, то није велика заједница, наравно људи који раде на томе знају да се вратио у одређеним деловима тај витализам на неки начин, да је доле за разлику од Централне Србије постало уобичајено да се има троје, четворо деце и тако даље. Даље, страховите су дубоке унутрашње поделе међу Албанцима. Више немају Србе којима су оптерећени, па су се међу њима десиле озбиљне политичке, вредносне и религиозне поделе, рецимо велики је страх код њихове секуларне интелигенције од дубоке исламизације. Подсетићу вас, Саудијска Арабија, Катар, Уједињени Емирати, њихове такозване невладине организације слободно делују на Космету, а резултат тога је да имамо највећи број људи са неког ентитета да кажем пропорционалног становништва који ратује у јединицама Исила и Ал Каиде, Ал Мусре са Космета. Космет се перципира дакле са те стране као проблем, не само за нас него и од стране рецимо великог дела европских земаља које са тим ратницима после имају проблема у сопственим друштвима. Дакле, у том смислу, већ можете чути код једног дела њихове секуларне политичке интелигенције па чак и политичких лидера старије генерације, озбиљан страх од исламизације, од успона Ветвендосја односно покрета Самоопредељења који је блиско повезан са овим исламистичким кретањима и све више је њих који би рекли - ако је ово будућност

Космета, ја бих пре да се окренемо Србији да са Србијом решавамо своју будућност. Да закључим, дакле, једина легитимна позиција државе Србије јесте по мени захтев за пуном реинтеграцијом Косова и Метохије у уставно правни систем са свим грађанима који тамо живе. Од странаца ћете најпре, најчешће чути О.К. ево да вам ми вратимо Косово али шта је са Албанцима, што је врло легитиман, битан и снажан аргумент. Мој одговор је увек, наравно, нећемо да тражимо државу без људи, ту живе наши грађани. Колико ја знам бар 300, 400 хиљада грађана са Космета албанске националности је добровољно узело наша документа. Дакле, они имају српске личне карте, пасоше са којима путују. Држава Србија плаћа, подсетићу вас, дуг територије Косова и Метохије, за шта нисам видео да се из Приштине било ко буни. Дакле на различите начине они су везани за државу Србију и подсетио сам их да они то просто не могу да кажу ми немамо никакве везе са Србијом. Имате и те како и не можете да се од Србије одвојите на сваки могући начин. Сад ћете ви рећи али странци то неће дати, то није наше у овом тренутку, наше је да имамо јасну, легитимну међународно признату позицију са које наступам, да имамо један отворен офанзивни наступ. Не мислим војно-офанзивни, мада опет војно треба такође јачати. Дакле отворати једну заједничку, као што смо чули, можда европску перспективу или перспективу неких заједничких интеграција, и закључујем тиме, извињавам се прешао сам за један минут, оно што је такође битно је водити рачуна када се говори о овим брзим решењима, како да скинемо терет Космета да бисмо лакше ишли даље и тако даље. Питање Косова и Метохије и Космета није битно само због себе. Подсетићу вас дакле, свако одустајање од претензија на контролу међународно признате територије, што Косово и Метохија јесте и даље, међународно правно искључиво важи Резолуција 1244, Лондонски уговор, дакле све оно што јесте наслеђе дефинише Косово и Метохију као део бивше Савезне Републике Југославије односно данас Србије, у Уједињеним нацијама нема Косова, њега нема у озбиљним међународним форумима. Међународно-правно ми смо одговорни за ту територију која нам је краткорочно одузета, али ми имамо пун легитимитет да на њу полагамо претензије. Дакле свако одустајање од једног дела територије шаље сигнал да смо спремни да можда допустимо отварање питања и других делова наше територије, а на жалост као што знате има неких суседа који би били врло заинтересовани за то. Да закључим, по мени Србија треба да јача, то је ово што смо чули од претходника професора Павловића, дакле на сваки могући начин. И пре свега чини ми се да се бави оним што је највећи проблем, а то је демографски проблем данас, који је уско везан за питање вредносне оријентације овога друштва. Свакако да јача српску заједницу на КиМ као озбиљан фактор и да ради дугорочно на повратку Косова и Метохије у свој састав. Хвала вам.

Модератор:

- Хвала професору Ђурковићу. Пре паузе дајем реч доктору Владимиру Чоловићу Институт за упоредно право. Изволите.

Владимир Чоловић:

- Хвала Вам. Поштовани господине министре, поштовани господине Селаковићу, поштовани господине Ђурићу, колегинице и колеге, даме и господо, Институт за упоредно право је на становишту да треба бити спреман за више решења и више могућих сценарија. Србија би имала много јачу преговарачку позицију у односу на чињеницу када би се практично везала за само једно решење и за само један програм око Косова и Метохије. Наравно када говоримо о односу Европске уније уопште према целој овој

ситуацији која је везана за КиМ морамо да имамо у виду да ту не да важе двоструки, него вишеструки аршини. Само ћу подсетити када су у питању поједини територијални спорови које Србија има са суседима, а које са друге стране чланице Европске уније имају између себе или које су имале, као кандидати па су касније постале чланице Европске уније. Наравно, видимо да су ту двоструки аршини. То је и спор између Холандије, Немачке, Велике Британије и Шпаније и тако даље, да не говорим о Кипру, а као што видите и однос Европске уније према Косову и према Каталонији са друге стране довољно говори да ту владају као што сам рекао вишеструки аршини. Но да не дужим, наравно Србија мора да буде спремна као што сам на почетку рекао на више сценарија али пре тога Србија треба да дефинише формат преговора који су везани за решење о Косову и Метохији. Када говоримо о формату преговора по мени мислим да није добро, не само по мени него и по мишљењу осталих колега у Институту за упоредно право, није добро што су раздвојене поједине фазе преговора, значи фаза преговора за статус наше цркве на Косову и Метохији, затим за Север Косова, имовину физичких и правних лица, затим преговори везани за положај Срба јужно од Ибра. Било би веома добро да се воде јединствени преговори. Једно од питања које бих ја овде поставио а то сад зависи од политике Владе Републике Србије је да ли можда искористити садашњи положај Србије и садашњу међународну ситуацију па покушати да се ти преговори пребаце на Уједињене нације, да тако кажем имајући у виду не само однос Европске уније него и практично садашње догађаје у оквиру Европске уније. Друго о чему такође треба водити рачуна јесте ниво тих евентуалних преговора и оно што би уследило након тих преговора, а то је можда једна међународна конференција на којој би се дефинисала сва та питања везана за Косово и Метохију. Е сад, наравно да би то морало да буде на крају, тај акт који би се донео након међународне конференције на нивоу међународног споразума. Само ћу подсетити присутне, сви се сећате Ердутског споразума који је прво дефинисан лично од стране генералног секретара Уједињених нација као међународни споразум, а онда су Хрвати практично то свели на ниво једног обичног политичког споразума, буквално је тај споразум разводњен. Друга ствар о којој смо расправљали, а колеге који се пре свега баве уставним правом врло добро знају да ја се пре свега бавим привредним и међународним приватним правом, јесте управо ово што сам на почетку рекао везано за те могуће сценарије решења за Косово и Метохију. Па управо ако говоримо о садржинском делу преговора ми морамо да говоримо и о будућем статусу КиМ. Наравно једно од могућих решења за све те примере које ћу сада навести, постоје примери у упоредном праву, наравно то Институт за упоредно право посебно може да наведе као, у писаној форми за неколико дана. Пре свега, то је заједница две државе или реална унија. Значи са једне стране имамо Србију, а са друге стране имамо Косово. Наравно ту би требало водити рачуна пре свега о политичком систему који би тада владао на Косову и можда увести, не можда, него сигурно увести консоцијативну демократију, слично нешто имамо и у Босни и Херцеговини, када је у питању одлучивање на КиМ што значи да би се код сваке важније политичке одлуке тражио и консензус Срба. Затим, следећа ситуација да Косово буде федерална јединица у оквиру Србије као тада федералне државе. Тада би наравно морали да водимо рачуна пре свега о екстериторијалности српских манастира, затим о територијалној аутономији Срба са Севера Косова и о нетериторијалној аутономији Срба јужно од Ибра. И на крају оно што је наравно најгора солуција, најгори сценарио а то је независност Косова. Тада би ипак требало имати у виду поделу Косова, баш због онога што је господин Ђурковић малопре рекао за неке друге територије у оквиру Србије, мада лично мислим да би се тиме, ако

би дошло, нажалост, до независности Косова, те територије би се заштитиле поделом Косова. Коначни арбитар не можемо да будемо ми, коначни арбитар треба да буде Устав, он ће наравно дефинисати статус Косова, статус Србије у односу на Косово а лично сам мишљења и остале колеге у Институту, да би обзиром на то да ће тада уследити једна опасност за Србију, али на крају крајева то је, такву ситуацију смо имали и стварањем Савезне Републике Југославије, а то је ограничени суверенитет, можда спровести референдум у Србији везано за статус Косова и Метохије. Хвала вам лепо.

Модератор:

- Хвала професору Чоловићу. Пауза 15 минута, настављамо са радом у 11,45.

(наставак)

- Настављамо, молим вас. Заузмите своја места. Реч има др Миле Бјелајац, Институт за новију историју Србије.

Миле Бјелајац:

- Господине министре, господо саветници, колега Павловићу, да сам расположен нисам много расположен, јер је повод и тренутак такав и што кажу, не би нас ни призивали да је то могло и на други начин и кроз неку другу форму. Директор сам Института за новију историју у коме се трудимо да одвојимо научне од политичких расправа, али сваки сарадник као јавна личност слободан је да исповеда своје политичке ставове у јавности по свом знању, савести или страначкој опредељености. Лично од увођења вишепартијског система нисам партијски сврстан, али дозвољавам себи за право као грађанин који има један пасош, да будем не само заинтересован посматрач него да изложим своја уверења, упозоравајућа на знања или сазнања до којих долазим у току ових година и месеци. Бавим се дуги низ година домаћом историјом албанско-српских односа, али и савременом припремом војног решења и рата против Савезне Републике Југославије да се Косово оцепи. Карактером пропаганде против Србије која је требало да произведе сагласност јавног мњења за ту незакониту агресију. Део те пропаганде прихватају младе генерације Албанаца на Косову, који су можда пре 17 година, 18 имали тек неколико година. Само један пример: у Берлину сам био изложен агресивном питању када ћемо да признамо Косово. Радило се о млађем научном сараднику, неког њиховог тамошњег института. Одговорио сам, ви сте на реду да покажете ваш однос према равноправности, дајте Србима оно што је тај „црни“ Милошевић по вама дао Албанцима. Зинуо је, питао је дрско, а шта је то он дао. Рекох, за почетак дајте Србима бар паралелне институције које су добили Албанци, за те да не идем у детаље социјалног, здравственог и свега осталог што су уживали колико су хтели. Зашто не треба озакоњити независност Косова са наше стране? Зато што би се тиме озакоњило злочин против мира како је дефинисан повељом Уједињених Нација и направио преседан за даље распарчавање Србије. Охрабрили би се и притисци на Србију, јер колико попуштате толико ће у тој сразмери и притисак бити већи. Подсећам овде присутне када су 90-тих били притисци на тадашњег председника, као најистакнутију фигуру, а и на остале који су били у тој игри. Проценило се да на једном степену Милошевић почиње да попушта, и онда су се чврсто држали тог рецепта. Видели смо како је одустајање од правне државе и давање приоритета краткорочном политичком решењу и прављењу преседана контрапродуктивно. Да ли разумемо важност очувања свих елемената суверенитета? Од једног од претходних министара просвете чуо сам да и ван Косова ми свој суверенитет крњимо када је програм историје и друштвених питања у појединим регионима и у

школству појединих региона на дневном реду. Ми ту не можемо да постигнемо, извините што то морам да кажем, оно што би требала једна суверена држава, јер само да се сетимо како је ишло са Универзитетом у Приштини и како се вршила социјализација и васпитање генерација и генерација студената, чак и на албанској литератури, или чак у неким предметима, превасходно у литератури која је увожена из Албаније. Озбиљни западни аналитичари и сведоци актери потврдили су и потврђују да је агресија имала за циљ геополитику, а не етничке односе. То је дошло из уста Клинтона, из уста генерала Кларка, а и оних који су радили на доктринама. Контрола територија и војна база, како кажу ти који су то правили, то је исправљање Ајзенхауерове грешке што после Другог светског рата није оставио америчку војску на Балкану. Такође, Албанцима је обећана независност у време Дејтона 1995. године. Све остало до 98. и 99. је било замајавање Србије. Милошевић је остављен у Дејтону у заблуди да се гарантује интегритет Савезне Републике Југославије. Ово говорим зато што заиста у овим осетљивим стварима Србија нема привилегију да буде наивна, нити њено државно руководство. Албанци су, уз помоћ сарадника са стране, успели да целу ствар представе као проблем људских права, не као питање територије. Мислим да то овде присутнима не треба посебно доказивати. Подсећам на оно што је објављено са састанка представника опозиције са Ричардом Холбруком у септембру 2000. године. Његово једино интересовање је било не демократија у Србији, него како ће се ти будући лидери односити према питању Косова. Подсећам, тадашњи, односно будући премијер Зоран Ђинђић је сугерисао једну наду коју смо и овде данас чули, да ћемо уласком у Европску Унију решити питање коегзистенције, јер то релативизује границе. Видели смо из најскорије ситуације са мигрантском кризом како то све преко ноћи може да буде релативизовано. Канцеларка Меркел је 2013. после уласка Хрватске у Европску Унију изјавила да у наредних 13 година нема ширења ЕУ. То пада 2026. године. Да ли Србија треба у овој ситуацији да жури са одлуком и да преда највећу концесију на путу за тај циљ? Да ли ћемо ући у "Б" Европску Унију, "А" Европску Унију, то нико не може да нам каже ни да нам обећа. Вероватно је канцеларка имала доброг разлога кад је рекла да за наредних 13 година неће бити проширења. Ја сам о овоме често говорио у медијима и рекао сам, зар би један српски домаћин платио мерцедес, не знам колико 50-60 хиљада евра, а рок испоруке да буде 13 или 15 година, можда и никад? Кажем, такав се не би нашао. Дакле, моја сугестија не као директора него као некога ко се овим бави и размишља, је да нема ниједног разлога за журбу, за тако далекосежну одлуку. Србија би потпуним одвајањем Косова остала такође без значајних економских ресурса, нпр. залиха лигнита за наше електране кад се исцрпе. Ова два велика налазишта, а процене су у наредних 10 година, ће плаћати за тај исти лигнит, свој лигнит. Исто тако, у временима када цео свет ускоро прелази на саобраћај на електрични погон, ми се одвајамо од значајних резерви сировине литијума. И кад гледамо ко је од ових агресора, наших савезника да тако кажем, под наводницима, ускочио као концесионар или као акционар, онда видимо све позната лица као што је Кларк, као што су неки други генерали итд. Косовски Албанци нису хтели само људска права, већ апсолутну и неограничену власт и територију, по могућности етнички очишћену. И то је оно што је вероватно или би требало свакоме већ да је јасно. Односи у свету више нису исти као 1999. године. Сведочимо јачању захтева за демократизацијом међународних односа у коме се неће руководити из једног међународног центра. Не смемо изгубити из вида и тај историјски заокрет. Такође, у новије време се инсистира на обнови или праву суверенитета, да се поштује суверенитет у међународним односима. Често сам истицао пример Кипра, који је за нас можда

најилустративнији. Криза тамо траје од 1974. године, тачније од окупације северног дела. Кипар је ушао у Европску Унију, није признао Северни Кипар, нити су му тражили да призна, али је ушао у ЕУ ето са таквим баластом. Међутим, према вестима видимо да су прошле године отворени најлуксузнији хотели у грчком власништву управо на северном Кипру. Ако је наредни циљ Велика Албанија, што се може наслућивати и о чему може да се чита, као и о другим планираним гео-политичким новим исцртавањима и на европском, балканском простору и на блискоисточном итд, Велика Албанија не може да крене пре него што се изврши гушење Републике Српске, под изговором да је геноцидна држава. Видимо да је кроз Тирански споразум исти аргумент уведен за одрицање права Србије на Косово и Македонији на њене западне делове. Мислим да ово не треба превиђати, и давати на овом пољу такозване изјаве које не морамо да дајемо. Очито, неко је смислио, а да сад ту не именујем и не идем кроз разне текстове, да је то модалитет по коме ће се неке признавати права на самоопредељење и уједињење, а неке историјски одрицати права на самоопредељење и уједињење. И зато не можемо или се не дозвољава да добије статус и стручне али и јавне истине о томе и када је у питању Сребреница и када је у питању даља историја од 1912. до 1956. године како је то постављено у Тиранској платформи. Садашња македонска Влада је прихватила Тиранску платформу и можемо само да очекујемо да ће се то даље разрађивати. На нама, чак и овде делу научне јавности, историјске и остале, јесте да на то не пристајемо, односно да дамо жив прилог у тој расправи. Сам сам такође на многим светским форумима и говорио о томе, анализирао и корене и нагађао могуће разлоге због чега се то данас ради. Ето толико за ову фазу, надам се да сам био у оквиру времена.

Модератор:

- Хвала професоре Бјелајац. Реч има професор др Војин Ракић, Институт друштвених наука.

Војин Ракић:

- Добар дан желим свима. Господу поздрављам, Селаковића, Ђурића, министар Шарчевић није тренутно ту, професора Поповића, Танића и остале присутне колеге. Прво бих поздравио ову иницијативу, дакле да се људи научници из области друштвено-хуманистичких наука питају за мишљење о овом питању и то је једна пракса која је за сваку похвалу и подршку. Оно што бих такође истакао овде, то је да овај дијалог мислим да не може да успе у правом смислу те речи уколико нису укључени, то је већ и један колега малочас истакао, уколико нису укључени и представници Албанаца. И то не представници које ми одаберемо већ аутентични представници који заступају њихове ставове. То је кључно уколико желимо да васпоставимо пуни суверенитет на Косову. Уколико 90% становништва одређене територије је веома тврдо у ставу да ни под којим условима не жели да живи у својој држави онда је трошак економски, морални и други, одржавања таквог стања превелик и мислим да се у том случају не исплати, и онда је независно Косово витални интерес Србије. Да не би кренули у том правцу мислим да је неопходно да се укључе представници Албанаца у овај дијалог, прави њихови представници. Колико је претпоставка колеге Ђурковића оправдана да ће се због најновијих кретања у албанској популацији, почев од наталитета па до међусобних неслагања, колико нам она могу бити од помоћи у свему томе, ја верујем да могу. Највероватније у овом тренутку не можемо од тога да очекујемо превише. Али пошто као што је већ исписано овде нема коначних решења у историји, већ је у питању процес,

можемо да имамо наде у тај процес и чини ми се да је најбоље што у овом тренутку можемо да урадимо то је да покушамо ако је икако могуће, ако не сада онда у неком каснијем периоду, да направимо тај дијалог и то сада звучи као фантазија, али могуће је да ће у будућности постојати критична маса Албанаца која неће бити тврдо и непомирљиво против тога да живе у држави Србији. Ето толико од мене.

Модератор:

- Хвала. Реч има Драгана Радојичић, директор Етнографског института Српске академије наука и уметности. Изволите.

Драгана Радојичић:

- Хвала. Поштовани председавајући, поштовани представници власти и министарства нашег за просвету, науку и технолошки развој, посебно ми је задовољство и част што и наш институт, Етнографски институт Српске Академије Наука има могућност да учествује на овако важном месту. Вероватно је ово једна од многих прилика које ће се тек рађати у будућности где ћемо упорно настојати да оваква питања износимо пред, не само научну, него и ширу јавност. Проблем шире јавности, можда и читаве јавности у Србији, много је већи него што је проблем у самој научној јавности, чини ми се, ја некако нисам чула да смо га досада наглашавали. Дозволите ми да у овој години, када Етнографски институт слави 70 година од свога постојања, само укратко кажем без икакве, наравно, политизације, да су те прве генерације када је институт имао свега четири стално запослена, управо кренуле на истраживања која се зову истраживање Косова и Метохије. Та истраживања смо настојали на неки начин, пошто и тада као и много пута касније и сада је проблем у финансијама, настојали смо да прикупимо, сакупимо, сажмемо у једну публикацију коју ћу наравно оставити људима који ће наставити вероватно овај дијалог и даље. Такође, као научници истраживачи нашег института, пронашли смо и радове са терена из раних 50-тих година прошлог века. То су били све наши истакнути и познати научници, односно наследници антропогеографске школе Јована Цвијића. Ту је био и чувени Александар Дероко који је фотографијама забележио Призрен кога више нема. Да будемо прецизни и јасни и све се то сада налази дигитализовано и сачувано у оквиру нашег института. Можда један од путева рада и јесте да дозволимо да наука ради свој посао али тај резултат да буде доступан, анализиран и преточен у стварност. Можда један од начина јесте да будемо свесни чињенице и прихватимо да наша научна истраживања, а ја се задржавам искључиво на научноистраживачко раду у области етнологије и антропологије, који последњу деценију није био заступљен када је у питању простор Косова и Метохије. Значи, ми не познајемо довољно ситуацију на терену и то морамо, а мислим да жене вероватно говоре мало отвореније, једни другима отворено рећи. Знате, ако ја у мојој кући не знам да ли имам све што је потребно за један ручак, тешко да га могу добро спремити. У овом случају је иста ситуација. Просто морамо на неки начин да познајемо ситуацију на терену, а мислим да нико од присутних не зна чак ни албански језик. Дакле додатна ствар за добар дијалог и добру комуникацију јесте познавање језика, то је основна ствар. Мањак познавања културе и језика ствара шум у дијалогу, а шум у дијалогу је оно што доводи до лоших резултата и коначно немамо право решење. Можда је једно од решења допустити научноистраживачкој заједници да се позабави мало питањем на терену, тог малог обичног човека, како он живи у затвореним срединама, како живи у сеоским срединама, да ли је његов суживот са његовим комшијом Албанцем нормалан, има ли ту проблема

и који су то заправо суштински проблеми. Сви смо ми овде ипак данас окупљени управо због наших људи који живе на Косову и Метохији и који су тамо остали. Оно што је потребно нагласити је да би као научници могли да се окупимо по још једном питању а то би биле можда балканолошке студије. Значи нећу да се задржим рецимо на балканолошким студијама из области археологије, етнологије, историје уметности, историје, него целокупне балканолошке студије које би биле лоциране не у Београду као центру, не у Тирани, не у Скопљу, него једноставно у некој мањој средини где бисмо могли да позовемо стручњаке из других земаља, значи и са истока и са запада и са простора Балкана и где би смо могли расправити о питањима која су заиста кључна. Ја се извињавам, од Марка Миљанова до данас, не знам баш ниједну истакнуту личност која је добро знала албански језик. Хвала вам.

Модератор:

- Хвала. Реч има професор Предраг Марковић из Института за савремену историју.

Предраг Марковић:

- Професор Павловић је са правом рекао и указао на недостатак системских докумената када је у питању наша политика према Косову, било да је у питању академска заједница или државни врх. Он је рекао да се говорило о елаборатима за решавање косовског питања које нисмо никада видели завршене и ја сам имао бојазан када смо пре неколико дана добили обавештење о овом скупу да ће овај скуп бити огледало нашег општег става према косовском питању. Значи мало наврат нанос, мало без концепта. Међутим овај скуп је почео боље него што сам очекивао, тако да је моја бојазан у том смислу донекле спласла, али под условом да се неке ствари ураде које се очекују од нас као научника. Воја Павловић је истакао да овај скуп треба да буде почетак размене мишљења, Миша Ђурковић је рекао да је то прилика да се види да постоје озбиљни људи који се озбиљно баве друштвеним хуманистичким наукама, овим можда најтежим питањем наше стварности и нарочито ми се свидео став Владимира Чоловића који је заправо урадио нешто што је требало да буде претходна радња, он је изнео став свог Института, значи они су претходно имали неку врсту дискусије о овом питању и он је као представник институције изнео већ на неки начин став заједнице која се појављује у међународном и упоредном праву, и што је рекао исто Живојин Ђурић, ова дискусија ће имати смисла само ако да повода за рад некој врсти тела које ће се бавити систематски тиме. Дакле, ово треба да буде само почетак једног рада који треба да буде пре свега институционализован и процедурално јасан, наравно као што је рекла и Драгана Радојичић, велики су дефицити теренског истраживања који сад скоро и не могу да се надокнаде. Има један колега који зна албански али то није довољно. Разговарали смо у кулоарима што се каже скупа, да би требало да просто имамо неку врсту блиц истраживања у свим институцијама где ће на основу можда идеја које се овде чују које су почетак расправе да добију смернице. Ми смо ипак пре свега чиновници државе, значи научне установе добију задатке сваки из своје области да пружи спектар својих идеја и дилема, наравно кад кажемо решење то мало звучи претенциозно, а већ смо чули више пута, да решење прво нису ни у нашој надлежности, питање је да ли постоји једноставно решење. Вероватно је у питању читава лепеза различитих идеја али у сваком случају читава ова подршка решавању косовског питања, нас као радника из друштвено политичких наука, морала би да се сведе на институционални рад, да имамо рецимо у неко доба које пропише господин Ђурић као вођа овог читавог пројекта, да у неко доба

имамо догледно. Не као пројекти министарства, знамо како се одвијају, него неко доба да имамо конкретно, као што је помињана 14. година, 1914-те године. Они су то решавали великом брзином, највеће главе нашег народа, великом брзином: дајте нам мапу, јел тако, дајте нам мапу дијалеката, па на конкретне задатке и конкретна решења за која већ можемо да кажемо да нисмо неспремни. Видели смо овде ове мудре људе смо чули који су рекли многе ствари. Неке смо знали, неке нисмо знали. Добро ипак да смо се састали у овом лепршавом формату, али ако држава има озбиљан план, а требало би да има, просто биће и нама лакше и држави да покушамо да промислимо као научна заједница стручно, искрено и поштено, као што је рекла Драгана Радојичић, за сада без политичких идеја. Ми треба да дамо идеје шта су научни закључци који могу да буду и разнолики, више пута се помињала реч консензус. Консензус је мало редуктивни захтев, нисам сасвим сигуран да је добро да вршимо притисак да одмах дође до консензуса, по мом мишљењу један од корака би био да имамо степеневане верзије разних идеја о томе. Ако је могуће, да то буде секторски подељено, међународна политика једно поглавље, међународно право друго поглавље, култура треће, ово што је Радојичић рекла, положај малог човека, или културне праксе четврто поглавље, историјске паралеле пето поглавље, и да смо у стању да као наши преци 1914. године да стварно реагујемо пре свега, што је рекао професор Павловић на почетку, пре свега у некој форми текста, а не само усмене културе што је чест обичај. Ја се надам да нисам прешао десет минута. Хвала вам.

Миликић:

- Поштовани директоре Канцеларије за Косово и Метохију господине Ђурићу, поштовани секретару председника господине Селаковићу, уважени представници Министарства просвете, науке и технолошког развоја, цењене колеге, пре свега желим да се захвалим на позиву. Добро је да неко саслуша представнике научне заједнице иако нису многобројни али свакако имају шта да кажу о јужној српској покрајини. Од мојих цењених колега, директора Павловића и професора Марковића и оних који ће касније учествовати у расправи сте могли чути и чућете доста тога о нашој посвећености проучавању историје Косова и Метохије током двадесетог века, све до данашњих дана. Иза вас можете видети хиљаде страна, публикованих страна, о Косову и Метохији у којима смо покушали да реконструирамо и објаснимо све најважније догађаје који су утицали на Косову и Метохију, дешавајући се тако на простору како Србије тако и међународном плану. Нажалост, ма колико се трудили и улагали крајње напоре, неопходно је да и држава више и озбиљније помогне проучавању историје Косова и Метохије у разним периодима о чему смо већ имали прилику да чујемо. Овде свакако бих пледирао да се нарочита пажња посвети најскоријем времену. Ми нажалост ни до данас не знамо прецизне податке о страдањима српског живља током Другог светског рата. О њима имамо само процене. Навешћу један конкретан пример. До дана данашњег заправо не знамо шта се десило рецимо са свештенством Рашко-призренске епархије који су током 42. и 43. године били стрељани у Косовској Митровици, и то је само један од тих малих чинилаца тог великог мозаика које још не можемо да у потпуности сложимо, ма колико се трудили. Не бих био спреман да без икакве оградe кажем да је постојала јасна намера да у првим поратним деценијама буде скривана историја, али извесно да је зарад братства и јединства много тога гурано под тепих. Мотиви појединаца који су се залагали за такозвану Републику Косово с једне стране и наша нажалост пословична немарност са друге стране у науци и не само њој доводе нас пред изузетно тешке, некада

и непремостиве изазове. Није нам било доста што се Османско царство постарало за брисање стотина година српске историје, наш немар и лоше стање архива нам додатно компликују истраживање. Заправо често и не знамо где и шта имамо. Сад бих искористио прилику да се у неколико наслоним на излагања колеге Ђурковића и Бјелајца и дам један пример на основу онога што смо могли од њих да чујемо о Косову на међународној сцени. Позабавио бих се питањем учешћа Косова у међународним организацијама јер сам стицајем околности као заменик сталног представника Републике Србије при Савету Европе имао прилике да се у то уверим, и на тај начин повежем проучавање историје и дипломатску праксу. Савет Европе, као што вероватно знате, је најстарија пан-европска организација чија је Србија постала члан после дуго перипетија 2003. године. Како су званичници у Приштини својим честим најавама и врло недвосмислено обелоданили жељу да Косово и Метохија приступи бројним међународним организацијама, а при том су међу основним приоритетима управо навели тежњу ка чланству у Савету Европе, вредело би објаснити зашто то чланство у овом тренутку није изгледно нити оствариво уколико би се применили исти аршини који су важили за Србију, као и за све друге земље када су ступале у чланство те организације. Укратко, у Статуту Савета Европе дефинисани су општи услови за чланство у тој организацији. Постоје стандарди које кандидати морају да испуне у три кључне области: функционисање демократског система, поштовање људских права и владавина права. Након само-проглашене косовске независности 2008. године, Приштина се у првим годинама првенствено усредредила на обезбеђивање што шире подршке и признања међу чланицама Уједињених нација. Потом је уследио период покушаја остваривања чланства у појединим глобалним међународним организацијама као и регионалним спортским и струковним удружењима. Као примарни циљ чланство Приштине у Уједињеним нацијама онемогућен је због непостојања критичне масе земаља за пријем у ту организацију и пре свега због чињенице да за пријем новог члана у Уједињене нације потребно је да ту одлуку подржи и Савет безбедности, а опет чланство у ОЕБС-у се стиче постизањем консензуса свих држава чланица те је било очигледно да ће Приштина своје напоре фокусирати на остваривање чланства у Савету Европе. На Косову и Метохији уз сагласност Републике Србије примењени су извесни облици мониторинг механизма Савета Европе. Наиме Савет Европе је на бази свог споразума са УНМИК-ом још из 2004. године примењивао два мониторинг механизма О примени Оквирне конвенције за заштиту националних мањина и Конвенције о спречавању мучења. Нажалост, уз подршку извесних земаља та прича је била стављена ад акта. Власти самопроглашеног Косова отвориле су и свој такозвани конзулат у Стразбуру надајући се да ће тако да олакшају и успостављање сталних веза између Приштине и руководећих органа Савета Европе. Опет са друге стране и поред неколико резолуција Парламентарне скупштине Савета Европе о Косову и Метохији којима је усаглашен, иначе мимо постојећих модалитета, начин присуства Косова у раду Парламентарне скупштине, али наглашавам без права гласа, можда највише пажње како међународне тако и оне у Србији и у региону а по свему судећи и до сада највећи успех српске делегације у Парламентарној скупштини Савета Европе постигнут је усвајањем извештаја Дика Мартија о трговини људским органима на Косову и Метохији 2011. године. О томе могао би и колега Пророковић нешто да каже пошто је он био члан једне од тих делегација. Значај Мартијевог извештаја је утолико већи што је њима први пут званично указано на злочине над српским неалбанским живљем на простору Косова и Метохије и што су ти злочини везани за неке од најистакнутијих политичких лидера на Косову. Такође, изричито је назначено да су најважније

оперативне активности ОВК се догађале пре, за време и непосредно после званичног конфликта на територији Републике Албаније где, под знацима навода, српске безбедносне снаге никада нису биле ангажоване. Указано је на профитерски аспект активности Ослободилачке војске Косова, на њену повезаност са организованим криминалом. Мартијев извештај, колико год тежак био за Приштину, није навео Приштину да одустане од настојања за пријем у Савет Европе само је променио смер тих настојања и покушао да уђе на такозвана мала врата преко парцијалних споразума. Дакле, оних споразума који се налазе под капом Савета Европе али за која не важе правила чланства у Савету Европе. Као први такав корак упућен је био захтев за чланство у Банци за развој Савета Европе 2013. године. Управни одбор о томе је позитивно одлучио исте године и упркос противљењу Србије, Косово је одлуком велике већине чланица примљено у чланство Банке за развој. Како је Банка за развој аутономна институција, то чланство је било остварено без формалног става Комитета министара Савета Европе јер се тицао искључиво рада банке и њених чланица којих је тада било 40. Иначе Русија, Велика Британија и поједине друге земље не учествују у чланству банке. Осокољен тим почетним успехом, већ наредне 2014. године Косово подноси два нова захтева за чланство у друга два парцијална споразума, Венецијанској комисији и Европској фармакопеји, додуше са различитим исходом. Након што је упућен косовски захтев за чланство у Венецијанској комисији 11. јуна 2014, Комитет министара Савета Европе гласањем је донео одлуку о пријему Косова у Венецијанску комисију. Усвајање те одлуке уследило је након дебате која је показала дубоку поделу међу земљама чланицама, а видећете зашто то напомињем. Доведена је у питање очекивана безрезервна подршка пријему Косова у Венецијанску комисију код неких земаља које су иначе признале само-проглашену независност Приштине. Португал је тако исказао озбиљне резерве према читавој иницијативи, посебно према томе што је Косово примљено без навођења фусноте, а опет Холандија и Шведска, које су увек врло чврсто на позицијама независности Приштине, изразиле су овом приликом дубоке дилеме у вези са легалитетом одлуке и укупним импликацијама пријема Косова. А сад нешто другачија визура. Косовска медицинска агенција је у два наврата подносила захтева за статус посматрача у Европској фармакопеји, и оба пута Србија је онемогућила чланство, зато што је по процедурама био потребан консензус те је он свакако изостао. Као најсвежији пример става Савета Европе о Косову и Метохији може се узети усвајање резолуције број: 2094 од 28.01.2016. године када је велика већина посланика парламентарне скупштине Савета Европе усвојила критике на рачун стања људских и мањинских права, као и владавине права и борбе против корупције на Косову и Метохији. Истовремено, поред критика због непримењивања основних демократских начела у функционисању Косова и Метохије и позива да се примени све оно што је било договорено у преговорима под окриљем Европске Уније у Бриселу, резолуцијом је такође тражено да Биро парламентарне скупштине Савета Европе размотри нове модалитете учешћа приштинске делегације у раду парламентарне скупштине, али уз обавезно присуство неалбанских посланика. За ово разматрање посебно је занимљиво појашњење аутора текста резолуције, шпанског посланика Августина Кондеа, где он анализира захтев Косова за остваривање чланства у УНЕСКО-у, које Приштини није донео жељене резултате због недовољне подршке, а истовремено упозорава власти Косова и Метохије, цитирам "да не покушавају да подносе захтеве за чланство у међународним организацијама искључиво у циљу потврђивања државности", крај навода. Конде наводи да је једно од образложења приштинског захтева за пријем у Савет Европе гласио да би Косово на тај начин

остварило приступ Европском суду за људска права у Стразбуру. Не доводећи у питање важност те теме, извештач је наведени аргумент оспорио, парламентарна скупштина је великом већином гласова, потврдила његов став указујући да Косово и Метохија има друге могућности и уставну обавезу да примењује стандарде Савета Европе и без чланства у тој организацији. Као што се на примеру Савета Европе може видети изразито проактивна дипломатска акција уз евентуално конфронтирање ставова са земљама које најотвореније спонзоришу независност Косова и Метохије, а то су у европској политици пре свега Немачка, Велика Британија, Француска, а на глобалном нивоу и Сједињене Америчке Државе, на принципијелним основама и уз предочавање историјских корена и развојних линија проблема, може донети видљиве резултате. Сведоци смо динамичних промена на међународној сцени. Услови за Приштину данас нису онако повољни као што је то било 2008. године. Не смемо као држава направити ниједан нови суштински уступак другој страни, а превише смо нажалост далеко отишли измештајући дијалог из оквира УН и као што смо могли чути неки од предлога су управо били како можемо да вратимо УН као сцену где би се ти преговори могли водити, јер у крајњој линији како ћемо изгледати у очима наследника ако не покажемо мудрост, опрез и стрпљење. Хвала.

Модератор:

- Хвала, колеги Миликићу. Реч има др Никола Жутић, из Института за савремену историју.

Никола Жутић:

- Даме о господо, ја ћу говорити о верско-националним проблемима Космета и последицама. Центар за критичко мишљење Института за савремену историју својевремено је државним институцијама упутио апел за отварање архивских фондова који су често били недоступни. Грађа која се налази у поседу Министарства унутрашњих послова, МИП-а, Министарства одбране, БИА-е, која је одавно изгубила свој оперативни карактер, од великог је значаја за разумевање прошлости Југославије и Србије, па тако и Космета. Њеним некоришћењем се доприноси одржавању ненаучних представа о прошлости и ускраћује право на истину. Манипулација аргументом државне тајне којим се оправдава избегавање законске обавезе у несагласју је са идеалом транспарентности савремене државе. Конспиративност коју је југословенска држава, па потом и српска чувала везано за истину о српској историји, о српском страдању остала је дуго година у затвореним архивским депоима. На крају крајева, доступност архивске грађе важна је управо и за опстанак српске нације. Јутрос је била једна одлична емисија на телевизији о Ватиканском архиву који је углавном недоступан за српске истраживаче, нарочито за такозване великосрпске. Документација о римокатоличењу Срба од 15. века до данас нарочито се скрива. Прозелитски илирски заводи светог Јеронима, они у Лорету Ферму одиграли су фаталну улогу код стварања прозелитског римокатоличког кадра, састављеног углавном од Срба римокатолика у то време, које је диљем српских земаља преводио православне Србе у римокатоличке, па потом у Хрвате, Арнауте и Арбанасе. У задње време ситуација се ипак поправља, значајна је доступност Фонда савезног јавног тужилаштва од 45. на овамо. Сада је на пример доступан досије случаја Мартиновић, кога су Шиптари на скарадан, понижавајући, бестијалан начин сакатили крајем 80-тих година 20. века. Захваљујући мом ангажману у мјешовитој римокатоличко-православној комисији везано за Степинца, постала ми је доступна грађа БИАХ коју је преузео Архив Србије. То је само један део грађе, али и то је успех. За нашу проблематику врло је важно

да су приступачни документи који откривају етничку и вјерску структуру становништва Космета кроз историју. Исламизацијом и римокатоличењем део Срба са Косова и Метохије је преведен и у Шиптарску, односно албанску нацију, иако су у краљевини Србији и Југославији били називани Арнаутима, Арбанасима а понеки од њих су називани хришћанско-исламски двовјерци такозвани Љарамони или Ларамани. У овом мом кратком прилогу покушаћу таксативно извести генезу прелаза разнородног становништва Космета, понајвише српског, у данашњу нацију Албанаца. У први план истичем хрватско-албанску злоупотребу илирског имена, односно националног присвајања српског и илирског имена од стране хрватских и шиптарских псеудоисторичара. Заборављена фактографија о илирском имену као једном од распрострањених некадашњих назива за Србе, недовољно се истиче од стране српских и других историчара. Битно је дакле истаћи стварање нових вјерско-националних идентитета од косметских Срба. Прије свега, анти-српска дјелатност римокатоличке цркве и исламске заједнице доводила је до римокатоличења и исламизације Срба на Космету. С једне стране спровођено је римокатоличење православних Срба, а акцијом арбанашких и албанских римокатоличких свећеника је вршено њихово поарнаућивање, односно стварање римокатоличких Арнаута, будућих Албанаца. Проблематиком превјеравања Срба, детаљно сам се бавио у мојој књизи Ватикан и Албанци. Истовремено је вршено претварање Срба Арнаута у чисте Арнауте, њиховом исламизацијом. Следећа варијанта национално-верског преображаја вршила се претварањем Срба православних у Србе римокатолике, па потом у Хрвате римокатоличењем, и то у Јањеву и Летници између два светска рата. И они су остали такозвани косовски Хрвати све до времена НАТО бомбардовања Србије 99-те, али данас нестају због расељавања у Далмацију и немогућности живљења на Космету. Од некадашњег српског племена Климената, који се данас означавају као албанско племе, води порекло и део становника чувених Хртковаца у Срему. У прилог нестајања Срба на Космету у савременом тренутку истичем албанизацију српских презимена преко такозваних косовских личних докумената. То је само једна у низу асимилаторских акција коју спроводе шиптарске окупаторске власти на Косову и Метохији. Прекрајање и преименовање српских имена је омиљена асимилаторска метода Шиптара кроз историју, са циљем да се у што већој мери измени етничка слика Косова и Метохије. По том питању имам неизбежну асоцијацију на лик Ибрахима Ругове, који је српског порекла, чија је породица током последњих стотинак година променила своје српско име и презиме. Наиме, Ибрахим Ругова је умро као кршћанин Петар, а то је потврдио албански римокатолички свећеник Љуш Ђерђи који је у јануару 2006. изјавио, цитирам "да је због политичког опортунизма није могло изнети у јавност његово преобраћање у хришћанство". Ова изјава албанског свећеника отвара питање његове дуго времена скриване национално-верске припадности. Ругова и други Срби хришћани који су прешли у ислам, потичу од старих поменутих такозваних алараманских или љарамонских, односно двовјерничких муслиманско-хришћанских породица. Најтипичнији пример двовјераца данас је пример Горанаца којима су Шиптари систематски наметали албанска имена, која и данас носе, али су сачували свој српски језик и то онај изворни. Као последица масовног превјеравања, арнаућења Срба дошло је дакле до повећања броја шиптарског становништва. Покушаји стварања велике Албаније у прошлости су имали дакле потпору и албанских римокатолика за спровођење мисије прозелитизма као државотворног. Сличну империјалну стратегију пре Првог светског рата развијала је Аустроугарска, па потом Италија и све глобалне силе. Процес

наставља Немачка током 20. века и на крају Сједињене Америчке Државе. Што се тиче акутног косметског питања, поменуо бих своје скупштинско искуство у време мог посланичког мандата од 2007. до 2012. У том периоду донете су бар три резолуције о Косову и Метохији. Није ми познато како се оне данас третирају од власти Републике Србије, да ли се оне поштују као кључни документи који су донети скупштинском већином у то време. У то време клело се у Косово и Метохију са паролом Косово је Србија, Ко изда Космет издао је Србију и целокупни српски народ, Проклетство за оног ко преда Космет, Косово срце Србије итд. У више наврата јављао сам се за реч поводом расправе о историјском положају Косова и Метохије иако сам гро својих дискусија везао за окупацију западних српских земаља, дакле Крајине, Далмације и Славоније. Тадашња анационална неолиберална власт у Србији понашала се потпуно пасивно и неодговорно према положају Срба. Понекад сам се у Скупштини осећао као да сам у хрватском Сабору. То је тај период до 2012. године. Непостој због Косова и Метохије прешао је већ у акутну фазу. Оптужбе на рачун српског народа и државе постале су природне и нормалне, па чак и оне о геноцидности целокупног српског народа и државе. Због таквих тешких исконструисаних оптужби говорио сам у Скупштини да се бар Скупштина састане и усвоји резолуцију о заштити српске државе и народа, о заштити елементарних националних права и лојалних грађана у Србији и окружењу. На сједници Народне скупштине од 26. децембра 2007. говорио сам о косметском питању. Као историчар поставио сам питање преговарачком тиму за Косово и Метохију, Министру за Космет, др Самарџићу, а касније 2008. и министру Јеремићу, у којој мери су приликом преговора коришћени историјски српски аргументи везани за случај Космета. У тадашњем предлогу Владине, ДОС-овске резолуције недовољно се помињало српско историјско право на сопствене српске територије. Историјско право једног народа као што је познато не сме никада да застари, као и право везано за геноцид. Наглашавао сам чињеницу да је српско историјско распрострањавање коришћењем колонијалне, верске и политичке силе сведено на подручје мале Србије до дринских и дунавских граница и на југу до македонске, односно граница бивше јужне Србије. Даље сам говорио да Срби треба да истичу пример борбе јеврејског народа, који је своју традиционалну епску сторију о старој Јудеји, Израелу, стару више хиљада година, после миленијумског чекања реализовао 1948. године, стварањем државе Израел на палестинској територији. Јевреји су дакле позивање на своје старо историјско право, старо бар 3 хиљаде година, успели уз помоћ Британије и САД-а да створе државу усред арапског света. Срби код истицања својих историјских права не морају ићи тако далеко у прошлост. Косово и Метохија се налазе у епицентру старе државе Немањиха, у којој су у то време како народ живели једино Срби и нешто досељених германских рудара Саса. Српску етничку структуру су трајно пореметила, као што је познато, турска освајања српских земаља од Македоније преко Космета, Рашке, касније Босне и Херцеговине, Срема, Славоније, Лике, Кордуна. Питао сам се зашто се ми као народ стидимо истине о српском историјском и националном простору. Током свог говора поставио сам питање зашто се у предлогу косметске резолуције не означе либерално-демократски изазивачи ратова на простору међународно признате државе СФРЈ, не прозову и не подсети на све неправде и злочине које су починили српском народу. Косово и Метохија су само једна у низу српских земаља које су отете од Срба, вољом западних кројача нових антисрпских граница. Тада је већ наступила осма година као су владале прозападне политичке странке ДС, ЛДП, лигаши и дуги, односно социјал-демократски и неолиберални експоненти и то према глобалистичком моделу разбијања свега традиционалног националног српског.

Међутим, и поред такве поданичке ДОС-овске власти у Србији, Срби су и даље били виђени као реметилачки фактор уједињене Европе. Како данас српска Влада поставља оправдано питање очувања међународног поретка залаже се за неповредивост међународно признатих граница, позива на правне одредбе Уједињених Нација, на Резолуцију 1244, она с друге стране не оптужује у довољној мери насилнички поредак Уједињених Нација под стегом САД-а и Британије који и даље разбија остатке једне међународно признате државе. С друге стране, српске владе од 1990. нису се залагале за ревизију антисрпских историјских одлука, односно на поништење насилно успостављених административних Брозових граница од 1945-те године. Овом приликом истичем и погубност Брозове политике стварања аутономних покрајина и то само на подручју Социјалистичке Републике Србије. Неопходно је било прогласити ништавност уставних одредби из 1974. о успостављању република-држава и покрајина-држава као конститутивних елемената федерације. Тај устав је донесен од антисрпске Брозове власти без икакве демократске процедуре, односно без мишљења српског народа преко правних легитимних српских народних представника. Полемика међу историчарима и публицистима око питања предаје Косова и Метохије Албанији 1944-45 разбуктала се 80-тих и почетком 90-тих година 20. века. Председник Јосип Броз могао нас је решити наших данашњих мука, под наводницима, у априлу 1944. године, када је због британских ратних циљева, односно придобијања нациста са севера Албаније, Косово и Метохију је намеравао испоручити Албанији. Са Косметом нас је Броз ипак мучио годинама. 1968. године преко Фадила Хоџе брише Метохију из назива, а 1974. године по Уставу Косово постаје конститутивни елемент федерације, фактички република у републици.

Питани смо које решење за Косово предлажемо у данашњој ситуацији. Питање Космета треба вратити у оквиру Уједињених Нација, како су већ многи рекли, без ЕУЛЕКС-а, затим строго се придржавати Резолуције Уједињених Нација 1244. По мени, никако не треба жирити са исхитреним одлукама. Геополитичке промене, као што су и многи рекли, иду у корист Срба. Поменути Јевреји нису никако журили да дочекају своју државу после толико година. Кипарски Грци који су такође овде поменути и Турци не журе, има и других неуралгичних тачака у свету, па су и даље у замрзнутом статусу, по мени у овом тренутку је битно задржати тапију односно државно правно власништво над Косметом са унутрашњом прерасподелом територија и у складу са њом извршити пресељење становништва. Колико су пута Срби расељени за задњих 2000 година, дакле таква солуција постоји али само за српски народ. Пошто је српско становништво кроз историју, насиљем уклањано са Космета, уклањано верским терором, антисрпским политичким одлукама, геноцидом, оно се мора ненасилним методама вратити како би се успоставило етничко стање пре 1941. године. Као минимум захтева Србима се мора обезбедити најмање два национална регионална центра. Косовска Митровица као центар окупљања северних косовских Срба, Пећ као народни православни центар Српске Метохије уз гарантовану међународну заштиту српског народа и српских споменика културе на осталом делу Космета у енклавама. Мој предлог чини ми се остаје у оквирима међународног права нарочито историјског права, јер се њиме штите интегритет и националност целокупност Србије а два народа која су кроз историју империјалисти, глобалисти, верски и национални експерименти толико закрвили, остаће раздвојени у својим националним регионима али што је најважније сви у државним границама Србије. Хвала за сад.

Модератор:

- Хвала, колега Жутићу. Реч има доктор Радослав Бећиновић, Институт за републичке студије.

Радослав Бећиновић:

- Уважени господине Ђурићу, колегинице и колеге, пре него што почнем са својим излагањем, желим да изразим захвалност председнику и његовим сарадницима што су омогућили да се о овоме веома значајном питању, можда најтежем питању у овом периоду за српски народ и његову државу, омогућили да се чује глас науке. Моје излагање ћу поделити у два дела. У првом делу ћу покушати да дам одговор на два питања. Прво, шта са аспекта безбедности значи Косово и Метохија за Србију и друго зашто КиМ не може бити самостална држава, и на крају ћу покушати да конкретно предложим два предлога са којима би желео да заинтересујем научну јавност у Србији а можда и суседне државе. Дакле, уважене колегинице и колеге, косовски-метохијски простор је историјско седиште државотворно језгро и централна територија средњоевропске, средњовековне Српске државе. Изузимањем Косова и Метохије из састава Србије у српском етичком простору настаје веома широка и дубока просторна мрежа с тенденцијом да се стално шири "нагриза" и умањује српски етнички простор како би Космет у потпуности добио исламски предзнак и имао вишеструку геополитичку улогу. Прво, подухват стварања пројекта велике Албаније превсходно на рачун српског етничког простора и, друго, да се означи такозвани северни исламски клин који би засецао седиште српског етничког простора, Краљево-Ниш-Крагујевац. Ово је велики безбедносни проблем за Републику Србију, а пошто је Метохија највећа геополитичка просторија на Балкану, Србији би са војног аспекта била изузетно отежана одбрана на јужном правцу. Знате, у средњем веку није постојало посебно име за ову територију осим општег имена Србија. Под овим именом територију Косова и Метохије помињу путописци 16. и 17. века.- Према писаним изворима, Косово и Метохија и други крајеви данашње косметске покрајине, били су у 13., 14, 15. и 17. веку етнички најхомогеније области српске државе. Крајем 2003. на Космету постоје 1994. српска топонима од којих 1181 црква и црквишта, 113 манастира, 48 испосница, 8 капела, 534 српска гробља, 96 тврђава и 14 двораца српске властеле. Ово су чињенице које јасно осликавају историјско цивилизацијске корене српског народа на Косову и Метохији. Уважене колегинице и колеге, посматрано на политичко-правног аспекта Косово и Метохија никада не може бити самостална држава. Јер никада на просторима Косова и Метохије није било елемента албанске државности. Границе са суседима није одређивала Србија већ међународна заједница на основу етничке структуре становишта и турских дертера. Србија има историјско и уставно право на Косову и Метохији које је увек старије од етничког права. А такође је међународно право на страни Србије јер повеља Уједињених нација забрањује насилно отимање делова територија суверене државе. Бројност једне националне заједнице се не одређује њеним бројним стањем у оквиру једног дела државе, већ њеним бројним стањем у оквиру целе државе, па и по том критеријуму Албанци су у Србији национална мањина. Нигде у свету до сада, национална мањина није имала право на своју државу. А једна национална заједница не може сама за себе одређивати да ли је национална мањина или народ. Очигледна примена двоструких стандарда од стране западних сила директно подстиче националну препотентност албанских сепаратиста и терориста који представљају изузетно велику опасност како за националну, тако и за глобалну безбедност на Балкану. Уважене колегинице и колеге наша улога је данас, ја то схватам, деликатна, јер требамо дати конкретне неке предлоге,

како даље, поставља се питање да ли се може заиста дефинисати предлог који би Албанци прихватили осим да Србија призна Косово и Метохију што нико и никада по мом мишљењу, вероватно по мишљењу свих овде присутних колегиница и колега, не би требао из Србије да уради. Јер Космет је отета територија, а Србија у том смислу задржава право да једног дана је врати под свој пуни суверенитет. Јер ако неко потпише сецесију Косова и Метохије та територија је за сва времена изгубљена, надам се да нико и никада из Србије неће то учинити. Ако се може дати предлог како даље у преговорима о коначном статусу Косова и Метохије, ја ћу покушати да са два предлога заинтересујем вас колегинице и колеге а можда и структуре државе. Прво, да се Космет подели на два ентитета по узору на Босну и Херцеговину, а уважавајући искључиво етничку структуру пре агресије НАТО. Подвлачим, искључиво етничку структуру становништва пре агресије НАТО-а. Да се Српски ентитет одмах припоји Републици Србији, а други ентитет да буде федерална јединица у саставу Србије и да има елементе федерализма онако како су имале бивше републике у саставу СФРЈ. Ако би се којим случајем овај предлог прихватио поставља се питање, шта са српским светињама на КиМ и које решење може гарантовати њихову заштиту од скрнављења и претварања у некакве њихове објекте као што смо видели и до сада. Пошто Пећ је у два временска раздобља од 1346. до 1457. и од 1557. и 1776. био седиште патријаршије Српске цркве и да се у Пећкој патријаршији устоличава српски патријарх, предлажем државним структурама и Српској православној цркви да се код међународне заједнице изборе да та светиња добије статут као Света Гора у Грчкој. То исто предлажем за Високе Дечане и Грачаницу а све остале светиње које сам већ навео на Косову и Метохији требало би да се заштите путем УНЕСКО-а и других међународних организација, јер у супротном они би изгубили сваки смисао, јер као што знате, служили би за разне ствари које би биле највеће понижење за српски народ у целини. С обзиром да овај предлог тешко, претпостављам тешко, ова структура Албанаца вероватно неће прихватити, а надам се исто да ће правосудни органи који су формирани на Косову и Метохији можда интегрисати односно одговорати због злочина који су починили, можда дођу неке нове структуре, разумније, на чело те албанске покрајине како је називамо и тако даље, и можда ће бити разумнији у преговорима и разговорима у даљем статусу. Друго питање, односно други предлог који сматрам да је можда извеснији, јесте, сви знамо да је данас на почетку 21. века, право у служби силе, и да због тога међународно право захваљујући првенствено великим западним силама, не функционише. Да због тога и двоструких стандарда тренутно није могуће донети праведно решење о коначном статусу КиМ које не би било у супротности са српским националним интересима, предлажем да се са решењем коначног статуса Косова и Метохије сачека док се не промени однос снага у свету, док сила не буде у служби права и када се почну постепено укидати двоструки стандарди и створе оптимални услови за мирно и праведно решавање коначног статуса КиМ. У том периоду Космет би требало да буде под протекторатом међународних снага безбедности који би наставили наравно да надгледају аутономију без коначног решења. У том периоду држава Србија треба да буде период највећих успеха на пољу економије, права, утврђивањем слободе грађана и привредних субјеката у Србији да се јача војна сила, не да се неке прети, већ да буде у смислу стратегије одвраћања и узвраћања и тако даље. Познато је, да је данас Косово и Метохија....уопште на северу у криминалном смислу најзапуштенија област у Европи и много шире. Да је стварање модерне грађанске државе у тим просторима за дужи временски период неоствариво, многе државе које су подржавале Косово ће почети да се дистанцирају од такве територије. Косово ће у

наредном периоду све више губити утицај у свету, а српски утицај ће по мом мишљењу све више јачати и Србија ће скоро имати доминантну улогу у решавању коначног статуса КиМ. Ако се Косово и Метохија изузму трајно из суверенитета Србије, српски народ ће заувек изгубити корене своје државности. Ја сам ових дана темељито размишљао о овом великом проблему па ми је чак мисао ишла до почетка 20. века и онда и још мало даље, па сам у једном моменту размишљао шта би данас на пример рекли Милован Миловановић, Илија Гарашанин, Краљ Милан, па и Никола Пашић, а да не говорим Бранислав Нушић, Јован Дучић, Мића Ракић, Надежда Петровић и многи српски интелектуалци са почетка 20 века, ја сам скоро убеђен да би сви рекли: сачекајте. Хвала на пажњи.

Модератор:

- Реч има Саво Манојловић, Институт за упоредно право.

Саво Манојловић:

- Хвала. Што се расправе тиче, пробаћу да дам конкретна решења на трагу нечега што је наш директор изнео. Он је изнео више опција, ја ћу дати један предлог. Оно о чему сам се трудио у овом предлогу јесте, заправо да на неки начин изађемо у сусрет радној групи и да дамо један предлог који је базиран да тако кажемо на реалности али који не испуњава на неки начин, нити наше лепе жеље, нити се односи на то да коментаришемо шта би све овај процес требало да садржи. Конкретан предлог је постизање извесног политичког договора, који у свом моделитетском смислу може само у формалном смислу да буде нешто слично ономе што је Бриселски споразум, али би заправо требало да га замени. Тај споразум садржавао би правно гледано утемељење на два акта. Један је резолуција 1244, а други је мишљење Међународног суда правде. Да тако кажем, постигнут у оквиру једног споразума. Знамо сви када је постојала она пахуљица на Косову која се временом истопила. Да је био позив на та два акта. На бази тог политичког споразума постојала би заправо три паралелна правна система. Односно у том Споразуму би било уткано да се истовремено Србија и Косово односно Београд и Приштина, како волимо да кажемо, слажу да се не слажу око питања пре свега суверености. Са аспекта Србије, што је тренутно негде политичка позиција, Косово остаје део Србије, што се тиче Косова, оно се и даље сматра независним. Из аспекта српског устава, постоји дакле Косово као један део са максималном аутономијом у оквиру Србије, а у оквиру самог Косова постоји један Српски ентитет са такође максималном аутономијом. Упоредно правно гледано постоје такви системи где имамо, дакле аутономију унутар аутономије. Што се тиче територијалног одељивања тог ентитета, он би обухватао делове који су насељени преваходно српским становништвом сада, значи заснован је такође на некој реалности, свакако обухвата Север Косова са Северном Косовском Митровицом, Зубиним Потоким и осталим деловима, али такође и оне мање распршене српске ентитете по Косову. Постоје упоредна правна решења где имамо такав систем где аутономија, иако наравно није уобичајен део аутономије, није концентрисана. Један од разлога зашто је то позитивно јесте зато што се на тај начин обухвата и историјска баштина и Срби јужно од Ибра, а аргумент који се даје донекле албанској страни, јесте на тај начин да тако кажем спречава да се у једном моменту српски северни део отцепи у потпуности од Косова, што би на неки начин оставио сав онај живаљ јужно од Ибра. Потребно је да српски ентитет има максималну аутономију, и можда би најједноставније решење било да се на њега простре српски правни систем. Можда то делује проблематично из косовске

перспективе, али упоредна правна решења познају такву ситуацију. Тако да имамо случај Хонг Конга, где постоји простирање британског Кама Лос система, које да тако кажем није сада део Британског царства, већ је део Кине. Наравно ван тога остају спољни послови, одбрана и монетарна политика, што није проблематично из аспекта Срба са Косова, то припада да тако кажемо Србији, са аспекта косовске визуре то припада Косову. Што се тиче судске власти, то је негде најпроблематичније можда што је урађено тренутно у Бриселском споразуму, судску власт би на Северу Косова требало признати српском ентитету, који би био одељен и од српског система и од косовског система. И ту постоје слични системи, нпр. у Кини, као административне јединице са великим овлашћењима: једна је Хонг Конг, а друга је Макао. Што се тиче царинског система, требало би установити три царинска модела, што се тиче функционалности. То не би био проблем, Цефта споразум, али имали бисмо значи један царински систем уже Србије, један царински систем Северног дела Косова и један царински систем Косова без царинског дела севера. Што се тиче имовинско-економске поделе било би заступљена ситуација која би се чини поново одговарала једној и другој страни, а то је да фактични имовина припада оним ентитетима где се та имовина налази. На тај начин неки аргумент који би се давао опет албанској страни, зашто би то они прихватили. То није тренутно одржив систем, да Косово чак интегрише, зашто би они плаћали администрацију на северу Косова. То је просто неодрживи економски модел, да тако кажем, нешто што ће производити сигурно нове тензије. Без тога уколико се сваком ентитету препусти да се сам економски стара и проба да одржи систем то би на неки начин имало смисла. На крају крајева један од основних аргумената зашто албанска страна није прихватала висок степен аутономије, било је искуство у Босни и Херцеговини где су истицали проблем Републике Српске, међутим мени онако до сада некако није стигао одговор са наше стране. Да Република Српска једноставно утиче на централном нивоу власти, та два система ми на неки начин нису упоредива. Прво, зато што у Босни и Херцеговини муслимански део становништва није имао, и даље нема апсолутно већину, или се негде можда приближава према неким пописима, да сад не улазимо у то питање, али у сваком случају није имао. И разлог није што Република Српска као федерална јединица има утицај него зато што функционише по принципу три народа од којих је потребан консензус у односима између њих. На Косову нема потребе да се то установи поготово што са аспекта Срба на Косову, они као централну власт виде Београд, а из косовске визуре то је Косово. Просто, српско становништво је у мањини, албанско становништво је у много доминантнијем већинском положају. Бриселски споразум би свакако тиме требало заменити. Неке слабости Бриселског споразума можемо видети поредећи га са овим споразумом. Његове домете не треба потцењивати, јер у домену тога је ипак формирана Заједница српских општина као нека врста заокруженог ентитета што у политичком смислу није безначајна ствар. Али га са друге стране не треба ни прецењивати јер је ипак та заједница локалних општина према споразуму фактички може имати само овлашћења која имају локални органи. Значи фактички локални органи се удружују и имају оно што већ имају, локална овлашћења, малтене са аспекта уставно правних овлашћења једно велико, да кажемо ништа. У том смислу бих се само сложио и са оним што је изложио директор Института за упоредно право колега Чоловић да је потребно обрнути процес. Чини ми се да смо упали у спиралу где ми стално правимо уступке а чекамо да се нама, српској страни одлучи о нашем великом захтеву, као нечему што је већ потписано, да кажемо, 2013. године, ако се не варам, дакле Заједница српских општина. Искуство у преговорима показује да је увек боље да сте ви страна која да тако

кажемо тражи нешто и добије. То је у историји познат случај. Како су историчари оцењивали политику Милоша Обреновића према турској Порти: увек прихвати све што ти се нуди, а одмах након тога изађи са новим захтевима. И на крају често се спомиње као модел решења пример две Немачке. Он је апсолутно да кажем непримењив на случај Косова. Две Немачке су биле две земље једне нације и обе су пледирале на јединство. То је био сукоб идеологија, по принципу која идеологија победи она ће представљати наредну Немачку. Овде тога немамо, овде имамо на неки начин сукоб две нације и ни једна не пледира да је реч о истом ентитету, оне су једноставно конкурентне. Ето то је то. Хвала на пажњи.

Модератор:

- Хвала, још један референт пре паузе за ручак, колега доктор Момчило Исић, Институт за новију историју Србије. Изволите.

Момчило Исић:

- Уважене колеге, косовско питање је питање дугог трајања или процес дугог трајања и због тога не треба журити, свакако га не можемо тако брзо решити. С обзиром да су околности, чини ми се, а то смо чули из досадашњих излагања, ипак нешто промењене и да се можемо нечем бољем надати, мислим да треба да радимо али не да брзамо и не да журимо, јер овај процес је настао давно, једноставно траје вековима па не очекујемо ни ми да га можемо решити тако брзо. Наравно, овде не предлажем да га решавамо вековима. Ја ћу вас само подсетити да 1455. године на Косову нема ни једне албанске породице и тек после тога, после доласка Турака 1420-те, албанске породице почињу да долазе и после нажалост наших историјских иселавања и сеоба оне попуњавају наш простор. Ово кажем зато да као струка, говорим као историчар, управо пружимо та и таква знања, један сет знања, политици која ће на основу тих знања доносити одређене одлуке и имати одређену потку. Ми то до сада, чини ми се, да можда и ми нисмо добро радили, а исто тако ми се чини да политика није имала много поверења у струку и у науку, па отуда имамо и полемике. Мало, мало, па да ли су Албанци Илири или нису Илири и шта нам пише у уџбеницима. Ако у уџбеницима немамо проверене истине, па да ли онда можемо очекивати од тих људи, од те наше омладине да ће имати правилно схватање и правилна знања? Косово јесте нешто што не можемо сами да решимо и за шта морамо тражити туђу помоћ и чекати да се међународне околности промене. Није у питању само геополитички интерес великих сила, овде је већ било помена, него и о томе да је то једно питање изузетног привредног значаја. Половином 15. века византијски историчари тумаче продирање Турака у ове крајеве не само геополитичким, него управо и материјалним и природним богатствима, да се на једном тако малом простору толика богатства налазе. А управо нам она измичу, измичу нам управо оваквом политиком каква је вођена и ови су резултати о којима сви видимо. Не можемо неке ствари сами променити али, Косово је једна од 9 жупа средњовековне Србије и то скоро најмања жупа и не мислимо ли да је случајно комунистички режим назив стара, историјски назив Стара Србија, променио у Косово и Метохија па су нам онда полако узели и оно Метохија и остало само Косово. То је оно што мислим да можемо сами да урадимо, па хајде ако смо већ подручје Рашке, десете средњовековне жупе заменили називом Санџак, деведесет посто нас користи термин Санџак, онда можемо и то урадити, вратити тај наш историјски назив Стара Србија јер онда неће Европа имати дилеме. Односно, надајмо се да ћемо тиме бар формално утицати да то Косово није тамо неки прирепак Србије кога можемо

узети или оставити. Него је то управо колевка и управо је то Стара Србија. То је дакле нешто што можемо сами да урадимо, што можемо сами да вратимо и не треба нам никаква и ничија помоћ, а ми као историчари смо дужни управо да ово потврдимо истраживањима и да пружимо политици да она на основу тога доноси одлуке. Па непознато је да се једна грађанска држава одрекла самостално у миру чисто своје територије, то нико није до сада урадио па не треба ни ми, и надам се да неће нико на овим просторима и векове унапред то урадити и одрећи се свога простора. Имамо случај са Шпанијом, па можда је референдум у Каталонији нама једна поука да урадимо референдум, али на целом подручју државе Србије, а то значи и на Косову јер територијални суверенитет немају ни Албанци ни Срби, него имају грађани Србије и хајдемо да урадимо тај референдум па да видимо да ли ће Европска унија признати или не признати легитимитет тог референдума. Претпостављам резултате, и надамо се да нам то може бити покриће за сутра да тражимо оно што је наше, односно да не изгубимо и да не дамо никоме што је наше, дакле референдум на целом подручју. Тада ћемо можда и видети напокон колико има Албанаца на Косову. Ми стално имамо број, али знате да од 81. ми немамо попис, Албанци не излазе на изборе и ми не знамо колико их има. Сада смо чули овде неке бројке, колега Ђурковић је изнео, ми не знамо колико Албанаца има, па хајде да видимо. Они јесу мањина, која су то мањина, али управо заједно са спроведеним, легитимно сви посматрачи целе Европске уније нека буду ту, нека посматрају референдум, нека онда дају своје мишљење о успешности и о демократичности тог референдума и да видимо онда, да ставимо то на сто и кажемо ми смо организовали референдум не само на Косову, не само у овом ужем делу Србије него на целом подручју Србије, и то је нешто с чиме можемо да изађемо пред свет, јер питање је како би се односила сада да је тај референдум био у целој Шпанији, па да су онда рекли Каталонија да иде, како би онда реаговали. Ми бисмо тим спровођењем референдума заправо имали јасну представу шта је то на Косову, колико њих има, као и тачне резултате. Јер, не заборавимо, док смо се ми исељавали, они су се усељавали и друго, нема територије без људи. Ми можемо да задржимо територију, али нема територије без људи. Шта нама вреди учинити, шта можемо ми сами да урадимо у великој мери? Ми морамо да се залажемо, државни врх мора да се залаже за повратак расељених и у што већем броју. Ако се не врати наш народ на Косово и ако ови који су сад на Косову желе да се и они иселе, чему наша територија, за кога? Просто су то две ствари које можемо радити референдум овакав, и ми можемо да сами донесемо одлуку, дакле а за повратак на територију ту мора радити наш преговарачки тим. Просто је срамота, 99. је давно била, ко се тад родио сад је пунолетан и могао би да служи војску, али нажалост војска више нема обавезни рок. Просто је жалосно да ми после тога имамо симболичан, господин Ђурић то најбоље зна колики, повратак расељених на Косово. Дакле, морамо чувати територију, морамо људе вратити на ту територију да живе. То су два чиниоца поред којих ми не можемо ништа друго, или то нам је прво да бисмо се борили за територију морамо имати своје људе. Дакле, моје мишљење јесте управо као и свих вас да се Косово мора сачувати као део Србије. Не можемо ми са Косовом разговарати чак ни о подели што је било јер просто они су део Србије и не можемо ми са својим делом да разговарамо. Они нису самостална држава, нису Албанија па да разговарамо са Албанијом о подели па кажем, хоћете ли ви део Косова, добро ми хоћемо Скадар, излазак на море, итд. То је нека трговина, то је неки разговор, а ми са Косовом да разговарамо да делимо, ма немамо ми са киме да делимо. То су нека моја виђења и оно што сматрам да мора струка и политика у овом случају морају да буду много више јединствени, много блискији. Не

сматрам да нам неко поставља задатак шта ми да радимо али ваљда смо толико дуго у овом послу да знамо шта нам треба радити. Али треба те наше резултате да на одговарајући начин презентујемо политици и да се она ипак мало окрене нама и да погледа то што смо ми радили. На крају, па држава Србија нас плаћа да радимо ово, па ваљда ти резултати нечему вреде и нечему служе. Опростите и хвала.

Модератор:

- Хвала колеги Исићу, пауза за ручак, настављамо у 14:05.

(наставак)

- Молим вас да заузмете своја места, реч има доктор Слободан Зечевић, Институт за европске студије. Изволите.

Слободан Зечевић:

- Добар дан. Желим наравно да се захвалим на позиву и да поздравим све представнике државе, господина Ђурића, представнике Министарства за просвету и науку и наравно вас колегинице и колеге јер заједно учествујемо у овом једном дијалогу о Косову. Наравно нама није лако да учествујемо у дијалогу, ми смо људи који немамо можда ни све актуелне информације везане за тај проблем. Опет с друге стране, имамо дистанцу или можда можемо да изнесемо неке опсервације о свему томе. Оно што је мене подстакло била су излагања колега историчара о косовском проблему. Међутим право да вам кажем, мислио сам за себе да нисам много стар, али сада кад размишљам о овом проблему сетим се и тиме се тешим вероватно, међутим сетим се да постоје, памтим неколико политичких гарнитура у Србији од којих се очекивало да реше проблем Косова и Метохије, чак сам неке и познавао. Значи пре свега, после Титове смрти, не знам да ли се сећате, мислим наравно да се сећате, била је и емисија на РТС-у. Реч је о овој екипи Ивана Стамболића која је требало да изврши уставне реформе у Србији и да уведе Србију у правне оквире, да уведе Косово у правне оквире Србије, сећате се и осме седнице да је, управо су покрајине гласале против њега и да је он можда и због покрајина изгубио тада власт у Србији, затим је дошао Слободан Милошевић као председник Србије који је обећао енергично решавање тог проблема и покушао је неким енергичним мерама да га реши, наравно све се завршило 1999. године бомбардовањем Србије и повлачењем наше војске и државних институција и органа са територије Србије. И онда, помислио сам и на Ђинђића који је говорио да морамо да знамо где су границе, што је алудирало на неку поделу Косова, можда између нас и Албанаца, једну чисту ситуацију која би из тога проистекла, међутим уследило је његов трагичан крај политички и тако даље. Шта сам овим хтео да кажем, да је сама ова чињеница да ја памтим деценијама да политичари очекују од државне структуре, од наших политичара да реше тај проблем и да они не успевају да га реше, ни једна од тих екипа политичких, говори о томе да је реч о врло, врло сложенем проблему који захтева изгледа стрпљив рад, стрпљиву анализу ствари и стрпљење у том решавању, да то тешко да ће ићи брзо и онако како ми желимо одмах у овом тренутку. Сад, изнето је неколико идеја везаних за решење Косова и Метохије. Наравно када говоримо о идејама треба да знамо да ми живимо у одређеном оквиру међународне заједнице као што смо увек и живели и у том оквиру се крећемо. Све наше идеје могу да буду сјајне, али ако их они не прихватају и ако немамо подршку међународне заједнице, онда те идеје немају неку велику политичку употребну вредност. Што се тиче идеје рецимо о подели Косова, која је била присутна код нас, морам да вам кажем да мало треба бити опрезан према тој идеји зато што, прво Сједињене Америчке

Државе се залажу колико сам ја успео да видим за једно целовито јединствено Косово у садашњим границама независно. А са друге стране не знам ни колико Русији реално одговара да дође до поделе Косова и до рашчишћавања тог стања јер Русија управо користи Косово као полугу за утицај на Србију кроз деловање Русије у Уједињеним нацијама, тако да не видим ни код једних ни код других жељу да се то реши тако брзо на тај начин. Што се тиче једне друге идеје коју је изнео мој директор и колега Миша Ђурковић, ми смо некако аутономни, слободни па наступамо на неки начин свако у складу са својим идејама. Нисмо се усаглашавали што би се рекло оним старим речником, међутим како да вам кажем, ја се слажем са њим што се тиче идеје о томе да када неко наступа према нама и да пита нас шта бисте ви са Албанцима, апсолутно се слажем треба да покажемо чврстину да можемо да их интегришемо у наш правни и политички државни оквир. Шта тиме показујемо, показујемо да имамо снажне демократске институције, да смо толерантни према грађанима друге националности, да смо спремни да их укључимо у политички живот па и у органе државе Србије и у скупштину и тако даље, и да их третирамо као равноправне грађане наше земље. Значи морамо, слажем се апсолутно, морамо да покажемо да смо спремни да их прихватимо. Наравно, мислим и бојим се да нам то нико за сада у овом тренутку неће предложити, нити размишљају, кад говорим они, мислим на Сједињене Америчке Државе и Европску унију који практично имају одлучујући утицај на терену - Косову и Метохији, они нам сад неће предложити, али ми са једне стране показујемо да имамо стабилне институције, озбиљна смо држава, можемо да их прихватимо кад год хоћемо. Значи, то је добар приступ. Оно шта је за нас реално, по мом мишљењу, реално је да остваримо неколико једноставних циљева, али који нису тако једноставни за остваривање. Прво, безбедност српског народа на Косову. То је први услов. Безбедност на Северу Косова и безбедност културних и историјских споменика и црквених споменика на КиМ. Безбедност пре свега. Та безбедност, њу би најбоље могли да остваримо ако Срби на Косову имају суштинску аутономију у односу на власти у Приштини. Јер и према Западу мислим да треба да наступамо тако да јасно кажемо да без суштинске аутономије за Србе на Косову и безбедности верских и других објеката, хришћанство на Косову не може да опстане. Значи, доћи ће до етничког чишћења српског народа. Управо су институције суштинске аутономије услов за опстанак српског народа на Косову. Или то, или етничко чишћење. А где је онда решење суштинске аутономије? Наравно у том договору који је постигнут у Бриселу о Заједници српских општина о њеним институцијама и они то одуговлаче, избегавају, као што видимо. Међутим, ми треба да инсистирамо на договореном, треба да се боримо за договорено до краја. Желимо суштинску аутономију да би народ опстао на том простору. Ми већ имамо договор, потписан споразум, и тај споразум треба да се реализује у пракси. Друга ствар је то што ми плаћамо обавезе Приштине, део дуга који се односи на КиМ. То не значи нужно да имамо суверенитет на Косову и Метохији, не треба да оптерећујемо народ тиме. Суштина је у следећем: ако наши органи наплаћују порез онда плаћамо дуг, ако наши органи не наплаћују, па нека плати дуг тај који наплаћује. Да ли су то органи Албанаца, да ли су то органи Европске уније, то је њихов проблем, они нека плаћају дугове тамо где прикупљају порез. Ми плаћамо дугове на нашој територији, где ми наплаћујемо порез. Јесте Косово наша територија али државе немамо, пореске инспекције, немамо МУП тамо, значи не можемо да реализујемо тај део посла. То је једна чиста заграда. Што се тиче спољнополитичке оријентације Србије, морам да кажем, с обзиром на реалности на терену, да верујем и увек сам то истицао, није то нека новина која евентуално мало касни, да тек у институцијама Европске уније

можемо да се боримо за наше националне интересе. Они нас држе ван система, а док год смо ван система ми смо у слабој позицији. Значи, ми често посматрамо то, они нас уцењују и тако даље, и уцењују нас, али с једне стране реалност је таква око нас да без учешћа у тим институцијама у Европском парламенту, у Комисији, у Савету министара, и борбе за наше националне интересе, ми тешко да можемо да се изборимо, јер нас они третирају као државу другог реда и као грађане другог реда. Шта хоћу овим да кажем? Морамо да водимо такву политику да избегнемо ону ситуацију између 1990 - 1999. године. Ми смо постепено дошли до тог бомбардовања, нисмо ми ту дошли преко ноћи. Они су нас миц, по миц, годину за годином стављали у један карантин, годину за годину су нас, да кажем демонизовали и уперили прст на нас, да би нас на крају бомбардовали. То је било финале. Мислим да не смемо себи да дозволимо ту изолацију, морамо да будемо проактивни, да покушамо да будемо конструктивни. Наравно то подразумева и неке компромисе када је реч о Косову и Метохији. Наравно, не мислим на признавање независности, ни говора о томе, али неке компромисе ћемо морати да платимо. И не вреди да у јавности сада неко стално оптужује Владу Србије, ову и претходну, да је она издала. Није нико издао док није формално признао. Признање Косова, признавање независности је формалан чин једне државе. Све док формалног чина нема, Косово није признато. Готово, завршена прича с тим. А ми стално нешто истичемо, де факто с тиме смо признали. Ништа ми нисмо де факто, док их формално не признамо и не пошаљемо амбасадора у Приштину. Значи, то је формална ствар. Према томе, и да направимо неки компромис, није страшно сад у овом тренутку. Време не иде нама на руку, али ми морамо да уђемо у Европу, да се изборимо за свој статус, да економски напредујемо и да не дозволимо да нас гурну у карантин као грађане другог реда. То је моје мишљење. Хвала вам.

Модератор:

- Реч има Александар Раковић, Институт за новију историју Србије.

Александар Раковић:

- Захваљујем, поштовани председавајући, професори, представници Републике Србије. Пре неколико месеци смо имали прилику да чујемо мишљења нашег министра иностраних послова Ивице Дачића, о томе да би за српске светиње на Косову и Метохији могли да нађемо светогорско решење. И колега је малопре исто помињао. Ја бих се осврнуо шире, на неке две стране: зашто мислим да то не би било добро решење и спреман сам о томе да дискутујем. Света Гора је територијална аутономија у оквиру Грчке државе. Под канонском надлежношћу Васељенског патријарха у Цариграду. За улазак у Свету гору је потребна виза. Света гора има своју управу, протат, а за комуникацију са њом је надлежан министар спољних послова Грчке. За безбедност Свете горе надлежно је Министарство унутрашњих послова Грчке. Света гора се у целости налази у окружењу православног становништва. Кад је реч о предлогу министра спољних послова Ивице Дачића да се положај српских цркава и манастира реши према моделу аутономије Свете горе, извесно је да се ништа из светогорског модела не може применити на српске светиње на Косову и Метохији. Није могуће остварити територијалну аутономију за српске цркве и манастире јер међусобно нису груписане. Чак нису ни близу. Између њих не постоји физичка комуникација осим уобичајене мреже путева које пресеца простор насељен махом Албанцима муслиманске вероисповести. Дакле, није могуће територијалном аутономијом повезати Богородицу Љевишку у

Призрену, Грачаницу, Високе Дечане и Пећку патријаршију нити остале цркве и манастире. Нити је могуће механички исконструисати такву територијалну аутономију на читавом простору Косова и Метохије, будући да ни Српска православна црква није простор јужносрпске покрајине учинила јединственом епархијом у садашњим административним границама. Наиме, епархија Рашко-призренска поред простора Косова и Метохије заузима и јужне делове старе Рашке. А српски патријарх у Београду као архиепископ Пећки има право ставропигије над манастиром Пећка патријаршија и манастиром Будисавци. Даље, од 2013. године упражњено је место викарног епископа Хвостанског, а од 2014. године упражњено је место викарног епископа Липљанског, који обојица канонске дужности могу обављати на Косову и Метохији. Поред тога, митрополит црногорски-приморски у титули носи и звање егзарха, односно чувара Пећког трона, иако данас нема надлежност над деловима Метохије како је било некада. С обзиром на организацију Српске православне цркве на Косову и Метохији и надлежности двојице архијереја, дакле и патријарха и Рашко-призренског епископа, могуће надлежности и двојице викарних архијереја, те историјска веза још једног архијереја са Пећким троном, није могуће направити ништа налик протату на Светој Гори, у оквиру ког се у пет кругова ротирају представници 20 светогорских манастира. Дакле, није могуће ни патријарха ни епископа изједначити са игуманима манастира и направити неку, тако да кажем, владу каква је протат на простору Косова и Метохије. Посебно би било бесмислено ако би за комуникацију са српским манастирима на Косову и Метохији био задужен министар спољних послова Републике Србије. Ако бисмо применили светогорски модел, онда би то било тако. Поред тога, у овом моменту је немогуће да се о безбедности српских цркава и манастира на Косову и Метохији старају припадници Министарства унутрашњих послова Републике Србије. Тамо немамо приступ. Ово је посебно важно што ћу рећи. Треба да поменемо да је манастир Хиландар последњи преостали српски манастир на Светој Гори. Крајем 15. века српски манастири на Светој гори били су и Дохијар, Григоријат, Свети Павле и Дионисијат. Пошто су временом ова четири манастира остала без присуства српских монаха, њих су преузели грчки калуђери. Не треба исхитреним симетријама са светогорским решењем давати аргументе албанским сепаратистима да би у случају нових ломова могли да преузму српске цркве и манастире на Косову и Метохији, а при том се позову на Светогорски модел. Они би то једва дочекали. Посебно када је реч о римско-католичкој архијархији на Косову и Метохији која делује са екстремних албанских позиција а већ је пуно пута давала до знања како жели да преузме Српске тврђаве као светиње. Дакле, када се узму у обзир све чињенице, треба одбацити било какву аналогију са светогорским решењем са положајем српских цркава и манастира на КиМ. Околности у којима се налази Српска православна црква на Косову и Метохији нису лаке. Али са наше стране не треба додатно отежавати неопрезним предлозима, а камоли покушати са имплементацијом светогорског модела. Организација Српске православне цркве на Косову и Метохији остаје таква каква јесте. С тим у вези не треба журити са решењем косовско-метохијског питања у целини. Запад се налази у великој кризи, у процесу споре разградње и имаће све краће полуге да нас уцењује. Почело је са референдумом о независности Шкотске 2014, Грчка је банкротирала 2015, Велика Британија је изашла оцепљењем из Европске уније 2016, из ваздуха је бомбардована Анкара, престоница Турске, друге по величини земље НАТО пакта такође 2016, и проглашена је независност Каталоније 2017. Сједињене Америчке Државе губе рат у Сирији, а напади исламистичких терориста на циљеве у Западној Европи све су жешћи. За неколико година прилике за Републику

Србију, Републику Српску и српски народ биће повољније него данас, а знатно повољније него пре 20-так година. Нико од нас није богом дан, и то понављам, нико није богом дан, да пресеца Гордијев чвор косовско-метохијског питања. Треба бити стрпљив и ништа не решавати на пречац. Директор Бјелајац ме подсетио да кажем и на крају једно своје искуство које сам ја као државни службеник Републике Србије док сам био члан наших делегација које су ишле на састанке ОЕБС-а у Варшаву и Беч када се разговарало о верским питањима. 2009. године када сам био у Варшави, шеф америчке делегације био је др Мајкл Холцел, који је био први саветник тадашњег потпредседника Бајдена. Ја сам имао реферат у име Републике Србије који је припремало Министарство вера и ја сам поднео тај реферат, а после тог састанка, пришао ми је Мајкл Холцел и рекао ми је да жели разговор са мном у четири ока. Ја сам пристао, наравно. При том ми је рекао да му се допао мој реферат, наравно није био искрен, него је хтео само да ме намами да разговарамо. Ја сам прихватио да у лобију разговарамо, и онда ми је рекао неколико ствари, али ја нећу сада детаљно о томе, већ сам то објавио у својој књизи „Срби и религијски интервенционизам“. Овде се фокусирам на ово што ме је директор Бјелајац подсетио да кажем, а то је: погром 2004. године. Мајкл Холцел ми је тада рекао да су они у једној мери имали учешћа у организацији погрома 2004. године, да су знали да ће се догодити и да су то толерисали. И да су већ пре тога Рамуша Харадинаја обрадили да када крене погром, а знали су да ће он уследити, не дира Пећку патријаршију и Високе Дечане. И др Мајкл Холцел ми је тада извадио један текст који је са собом имао, његов који је објавио о томе, да је после тог састанка, пошто наравно су му то сугерисали да не учини, он то није учинио, Пећку патријаршију и Високе Дечане, ако се сетите нису дирали, нису их напали, иако су могли, али су Богородицу Љевишску запалили. Пошто је Рамуш Хардинај био господар Метохије, то је зависило наравно од њега, да ли ће или неће. Неколико месеци после на једном састанку на Косову и Метохији били су Бајден, то је она његова посета Косову и Метохији, и Холцел, за једним округлим столом отприлике оваквог типа, можда и мањег, и са леђа им је, каже Холцел, он то прича мени, а то је објавио у једном тексту у Америци, пришао им је Рамуш Харадинај и рекао "видите да сам одржао реч и да нисам напао Пећку патријаршију и Високе Дечане " Дакле сценаристи погрома нису били само Албанци, њима је дато зелено светло из Вашингтона, и то од стране људи који су били уз америчког потпредседника. Дакле, то је важно, то сам хтео да кажем, и мој друг Миленко Невесковски из Скопља ми је једном скренуо пажњу и он о томе често говори, да Албанци као полуга притиска на Србе и Македонце имају улогу "Он" и "Оф" племена, кад их Американци укључе они су "Он" а кад их Американци искључе онда "Оф" и сви седе код куће. И то се показало од 1998. до данас небројено пута и тако ће се дешавати и у будућности, прво вероватно у Македонији а онда ће поново покушати да ураде и у нашој земљи. Али у сваком случају, ми са било каквим решењима уопште немамо разлога да журимо и то је и моја порука нашем председнику, да уопште не треба журити, да треба пустити да се ти проблеми решавају када буду повољније међународне околности.

Модератор:

Хвала колеги Раковићу. Реч има **Александар Павловић**, Институт за филозофију и друштвене теорију

- Није ту.

- **Милица Матијевић**, Институт за упоредно право

Милица Матијевић:

- Поздрвила бих све присутне и веома кратко ћу говорити. Овај претходни реферат је сјајан. Ми се сви овде бавимо науком, а суштина науке је систематизација и допуњавања знања. Крајњу реч о томе, тј. крајњи терет одлуке шта ћемо са Косовом и Метохијом ће понети политичари, а и ми, надам се на референдуму, што би било смислено јер свако од нас који живи у Србији треба да понесе одговорност за одлуке о томе шта ћемо у вези са Косовом и Метохијом одлучити. Али пре тога, да не бисмо наступали стихијски, треба предочити оваква или онаква могућа решења која су, заправо, веома неповољна по нашу ствар на Косову и Метохији. Верујем да наука мора да систематизује постојећа знања и допуни тј. прибави оне податке који нам недостају. С тим би се сложила и са директорком Института за етнолошка истраживања. Дакле, оно што нас треба да занима јесте - шта у упоредној и уставно-правној теорији постоји као решење за потенцијалну аутономију Косова, а што би Албанци прихватили, а нама би одговарало? Потом оно што нас треба да занима јесте, шта, какав је то правни оквир на снази на Косову и на који се начин он дотиче остварење права, не само Срба који су остали на Косову и Метохији, него и оних који су у Србији, дакле расељени. Потом, шта ми заправо потражујемо у вези са Косовом и Метохијом од 1999. године па на овамо. Ја би само подсетила да без обзира на разне механизме који су постојали на КиМ за повраћај узурпиране непокретности, ми имамо документованих близу 18.000 службених захтева расељених и интерно расељених чије су непокретности оштећене или уништене непосредно након оружаних сукоба 1999. године. И ти службени захтеви, дакле, обично су документовани, стоје у једној архиви у Грачаници, махом су одбачени, због непостојања пасивне легитимације на страни, они који би, дакле питање ко је то заправо одговоран за накнаду те штете, али је то једно озбиљно потраживање и у светлу тога се не бих сложила са тим да ми имамо бескрајно време да одлучујемо и да смишљамо шта ћемо одлучити поводом статуса Косова и Метохије, јер изнад свих тих, изнад тог громког узвика, заправо стоје животи многих људи који су у некој врсти лимба од 1999. године. Потом нас треба да занима, такође, кога ми то имамо на Косову и Метохији тренутно, ко тамо живи, и шта је тим људима потребно. Наш маневарски простор да им се нађемо се све више сужава, ми више немамо оне такозване паралелне институције као што су их странци звали. Ми можемо некако онако, како се каже, испод жита да им дотурамо неку помоћ сада. Дакле, шта је тим људима потребно и на који начин ми да им помогнемо да тамо опстану, а све то на основу тога шта међународно право за заштиту мањинских права омогућава у том смислу, то је једна јако богата разграната грана права која нуди низ могућности. Дакле, ја верујем да је на нама као представницима друштвено-научних института у овој земљи да кроз студије понудимо преглед могућих решења, а кажем на концу ће бити на онима који воде државу да одлуче шта је то за шта ћемо се залагати и шта ћемо то понудити другој страни на преговарачком столу и чекати исход. Хвала вам.

Модератор:

- Захваљујем. Реч има др Ивана Стевановић, директорка Института за криминолошка и социолошка истраживања. Изволите.

Ивана Стевановић:

- Поштовани председавајући, поштоване колегинице и колеге. У име Института за криминолошка и социолошка истраживања желим да изразим пре свега захвалност на

позиву и могућности да учествујемо данас на скупу који је посвећен питању Косова и Метохије, заиста горућем питању, историјском, политичком, правном, религијском, за српски народ и српску државу. Ми смо се у Институту за криминолошка и социолошка истраживања, када смо се нашли пред овим позивом поставили, пре свега, питање шта ми као истраживачи можемо да учинимо и у ком смислу можемо да нека своја знања која смо у институту радили, пре свега, понудимо држави, а мислим да због тога и постојимо као друштвени институт, односно друштвено-хуманистички институт. Када смо разговарали о овом питању пошли смо од тога да нико ко се озбиљно бави науком не може да порекне значај историје, који она има и улогу коју Косово и Метохија има у српској историји, религији, култури и традицији. То се исто односи и на политички значај Косова и Метохије како кроз читаву историју тако и у овом моменту. Али ми смо на становишту да Косово и Метохија, као историјско, тако и политичко питање, не сме да посматрање кроз овај фокус заобиђе нешто што научници истраживачи у Институту за криминолошка и социолошка истраживања данас виде као приоритет, а то је положај грађанина. Положај грађанина пре свега српске националности и мислим ми смо данас отворили овде бројна историјска питања, религијска питања, изузетно сложена која траже време. Наравно неће бити могуће све решавати у једном тренутку, али што се тиче положаја грађанина српске националности, ја се потпуно слажем са колегама које су то данас неколико пута поновили, јесте јако важно питање јер без тог грађанина српске националности на Косову и Метохији ми више нећемо имати основ да се Косовом и Метохијом бавимо ни у политичком ни у територијалном погледу, и то је основ свега. Наравно, као правници, као социолози, превасходно у Институту за криминолошка и социолошка истраживања са тог питања, аспекта и положаја грађанина ми смо пошли пре свега од основног људског права, права на живот, опстанак и развој, права на недискриминацију, почевши од најмлађег становништва српске националности, па до најстаријег. И у том смислу питање квалитета живота и безбедности живота оних који се тренутно налазе тамо до њихове мотивације да остану на Косову и Метохији, јер то је главно питање, колико ћемо ми бити способни да те људе задржимо тамо у околностима које нису нимало повољне. Ја дубоко верујем да неће бити много повољне, иако се ми надамо можда, у неком периоду али оно што нам је блиска будућност, а мислим да се ми бавимо и грађанима данас, а не нешто што ће се дешавати у наредних сто година. И питање, наравно оно које је отворено овде то је мотивисаност оних који су тренутно у Републици Србији, у овом делу њиховог повратка и стварања услова да они се врате на Косово и Метохију, од питања безбедности, до нечега што ћу сада говорити, а то се тиче мене, као правнице, као правника, а то је питање правне сигурности, и важних питања која се у овом домену постављају, а то је питање положаја грађанина и њихових једнакости, пре свега пред законом. Три су најзначајнија питања у овоме сегменту. Када говоримо, па можемо рећи не само грађанима српске националности, ту нема деобе, грађани су и албанске националности, а та важна три питања једнакости пред законом тичу се приступности правди, колико су грађани српске националности на Косову и Метохији у могућности да остваре то своје право, на чело законитости, ефикасности и непристрасности у доношењу оваквих одлука. То је нешто што се тиче свакога грађанина српске националности тренутно на КиМ. Они се баве тим питањима, то је горуће за њихов живот. Исто тако је и питање извршавања судских одлука јако значајно питање. Следеће важно питање које се тиче и које се преплиће преко овога питања јесте питање њиховог положаја у здравственом и систему социјалне заштите. То је нешто што представља део њиховог реалног живота. Затим у образовном систему, односно у праву

на запошљавању. Оно што држава Србија, мислимо да има пуно право да постави у овом тренутку је питање, пре свега, структуре запослених у јавном сектору на Косову. Ко то тамо ради и ко представља српску националност и питање равноправности у томе погледу? Поштовање ових основних начела, које можемо, наша мишљења, и која радимо већ и која смо отворили нека, инсистирање на овим питањима је нешто што можемо одмах и то је нешто што можемо захтевати и то је нешто што је свима разумљиво и добро познато. Наравно, само тако и само на тај начин се питање да тако сада кажем власништва над територијом може довести у склад са чињеницом да тамо имате своје грађане, а онда можете постављати једно такво питање. Захваљујем.

Модератор:

- Хвала. Реч има професор др Станислав Стојановић, Институт за стратегијска истраживања. Изволите.

Станислав Стојановић:

- Поштовани председавајући, уважене колегинице и колеге, оно што је неспорно - српско-албански односи јесу метафора за неразумевање анимозитета и конфликте кроз највећи део 20. века. Свакако суштинско питање је да ли је то једини могући модел односа између Срба и Албанаца. Верујем да има доста примера историјски врло уверљивих који говоре у прилог томе да конфликти и неразумевање не морају да буду константа односа између држава и народа. Такође, нема дилеме да независно Косово није модел који може да креира друштвени основ за превладавање такве врсте односа између Срба и Албанаца. Нема дилеме, такође, да Косово у безбедносном смислу, независно, није свакако допринело и тај простор и даље се третира као један од најнестабилнијих и у безбедносном смислу најосетљивијих простора на европском континенту. Идеја независног Косова сасвим сигурно представља врло снажан покретач, генератор идеје о обједињавању свих етничких простора Албанаца, а то сасвим сигурно значи даљу дисолуцију простора бивше СФРЈ и држава на Балкану, што значи и даље континуитет нестабилности и небезбедности. Такође, у економском смислу независно Косово се показало као дефектан друштвени концепт, јер сасвим сигурно економија Косова није концепт који може да гарантује стабилан развој косовског друштва. И, наравно, ако се томе дода да тај етнички принцип устројства косовског друштва јесте ретроградан, сасвим сигурно уверљиво доказује да тај модел није модел који може да креира другачију врсту односа између Срба и Албанца. Наравно, модел који је заснован на неправу, на насиљу и на моделу који подразумева губитнике и добитнике. Сасвим сигурно много пута је овде казано и верујем да је та општа сагласност да Косово представља суштинско обележје нашег идентитета и свако одустајање од Косова би било сакаћење. Сви ови аргументи веома уверљиво, веома убедљиво говоре у прилог данас често изреченом ставу да је један од врхунских приоритета Републике Србије повратак Косова у државни наш оквир. Наравно, тај процес тражи јако много напора, много истрајности, много посвећености и много времена. У том смислу чини ми се да би било интересантно размислити о идеји да се креира један национални програм, стратегија, која би дефинисала широк спектар активности које би друштво мобилисало у правцу остварења овог циља, активности које би подразумевале економију, политику, дипломатију, образовање. Верујем да би такав програм био дугорочно креиран, био снажан мобилизатор јавности ка достизању таквог циља. Наравно, оно што је посебно значајно, та стратегија би морала да почива на неким неспорним начелима. Прво, свакако

одустајање од Косова би било неопростиво и крајње неприхватљиво. Друго начело јесте идеја компромиса. Сасвим сигурно одрживо дугорочно решење јесте само решење које подразумева компромисе, уважава интересе оба народа. У том смислу идеја компромиса јесте нешто што треба да буде једно од носећих начела у тој стратегији. Затим, веома значајно било би демократски профилисани поступци, да све што ради Република Србија буде засновано на некој демократској процедури што свакако јача кредибилитет државе у тим својим настојањима. Следеће би било веома значајно да та стратегија нагласи значај офанзивног проактивног приступа. Мислим да у претходним деценијама сувише много је Србија била у дефанзивној позицији, па је прилика имајући у виду да се мењају околности, међународни контекст, да стратегија подразумева и знатно проактивнији и офанзивнији приступ. Наравно, истрајност, посвећеност јесу нешто што чини овај свакако темељни принцип оваквог једног опредељења. Верујем да научна заједница може да буде веома значајна у креирању једног таквог програма. Хвала вам.

Модератор:

- Хвала и вама. Реч има др Милош Кнежевић, Институт за политичке студије. Изволите.

Милош Кнежевић:

- Дакле овако, рећи ћу четири, пет ствари у спринтерској брзини на основу расположивог времена. Прво око дијалога. Наравно, свесни смо да људи који су за овим лепим округлим столом нису репрезенти свих структура и свих оријентација могућих поводом проблема Косова који су у земљи Србији. То није мана, с обзиром да је створена већ атмосфера дијалога и да дијалог тече и момо ове иницијативе која је званична и најкомплекснија и можда најснажнија, може се рећи да се полако ствара клима да тај дијалог ипак резултира неким консензуалним ставом. Међутим, пре него што проценимо контекст дијалога морамо се сетити да свака политика има своју временску димензију, хроно-политичку димензију и да је ова историјска ситуација у којој се дијалог о Косову наставља а не отпочиње, него се наставља јер он траје 40-так година у жешћем виду, а 20-так заиста интензивно. Дакле, ова ситуација је историјски друкчија од оних које су претходиле. Косовом су се бавиле све гарнитуре политичке и лидерске док је постојала Југославија, полу-постојала и од како не постоји Југославија, односно од како је повраћена Србија на историјску сцену као суверена држава. Дакле, у том смислу, претходни дијалози о Косову нису истоветни и због једног накнадног и битног разлога што је Косово све до 99-те године, дакле последње године прошлог века, било у саставу Републике Србије, а док је у Југославији било у саставу Југославије. Сада је оно у привиду и реалности, како год узели и тумачили, независно, ја лично сматрам као и већина за овим округлим столом, лажне државе. Дакле, дијалог је пре свега потребан јер је бољи као дијалог од монолога, разговор је бољи од разговора са самим собом. Значи, треба разговарати о Косову без обзира на крајњи резултат, да ли ће он да буде консензуално дефинитиван, у смислу једнодушног става у шта сумњам, о одређеном статусу или ће заправо да буде само секвенца у разговору који треба да траје. Присталица сам овог другог. Значи, велика је замка, и то се на овом столу уочило, о Косову говорити само у перфекту и плусквамперфекту, значи у прошлом времену, чему су иначе реторички есенцијално ради историчари. Они о Косову говоре углавном у прошлости, при чему им се мора одати признање јер та врста научника свакако је најбоље упозната са оним што се дешава на Косову, а увек се мора додати и Метохија да се разумемо, то је та политичка семантика, дакле они су најбоље упознати и то најбоље знају, али не због

неке љубави према прошлости, као идентитетском чиниоцу, него због тога што се прошлост увек у интерпретацији садашњем моменту појављује као извор легитимисања или делегитимисања одређеног политичког феномена. Мора се наравно познавати и димензија садашњости у чему смо битно прикраћени од како нас нема, мислим на земљу и на нацију, кад кажем земљу мислим на Републику Србију, а кад кажем нацију мислим на три матичне државе српског народа, Србију, Црну Гору и Републику Српску, прикраћени смо за сазнања о реалности Косова с обзиром да је оно у овом тренутку под међународним протекторатом а многи мисле и под окупацијом. Дакле, та димензија се мора знати као и ова димензија прошлости при чему се у прошлости мора избећи историцизам а уважити историзам. Али због чега, због пројекција будућности, значи *pro futuro* треба мислити о будућности. Овде је било неколико лепих излагања која су пројективна, и која разматрају модалитете конкретног решења косовско-метохијског проблема у непосредном времену и визионарски дужим секвенцама времена. Ни то није ново. Немојмо лупати на отворена врата, овде се већ 30-так година људи баве косовско-метохијским проблемом што из неког емотивног разлога, што због теоријског афинитета или неких других мотива, како год. Рецимо, подсетићу вас да је 1997. године објављена једна публикација Института за геополитику у којој су дате детаљне пројекције могућих модалитета у случају сукоба који се десио после две године везаних за косовско-метохијски проблем. Значи, од тада се континуирано о томе мисли, између осталог у неједнакој мери и морам да констатујем и то, у овом аудиторијуму постоје водите и зналци косовско-метохијског проблема као што постоје и дебитанти који су се само по неком одзиву који је формалан појавили овде. Значи, треба уважити постојећу литературу научног типа у разним областима која је акумулирана у протеклом периоду. Кад је реч о приступима косовско-метохијском феномену, морам да кажем да се многе институције *per definitione* баве тим проблемом. Данас је састанак института, реч је такође и о факултетима универзитета у Србији и да постоје људи који су на бази неких истраживања и сазнања експерти за косовско-метохијску проблематику. Ако се узме 40-годишњи распон занимања за тај проблем, ајде не 40 година али рецимо узмемо 20 година видеће се да се у жариштима или центрима политичког одлучивања мало када узимала у обзир и респектовала наука о Косову и Метохији. Кад кажем наука о Косову и Метохији, мислим на два аспекта науке, две димензије, мислим на косовологију, дословно науку о Косову и Метохији, то је мала реплика колегиници која је говорила о балканистици. Постоји југославистика, балканистика, славистика, србистике има најмање а требало би да је буде највише, и то не само лингвистичка, али постоји могућност конституисања науке о Косову и Метохији као у овом тренутку угрожене и од стране надмоћних сила запоседнуте територије. Дакле, кад је реч о институцијама оне се значи деле на оне које су усмерене, кад је реч о институтима на Косову и Метохију и то из разних области, да се одмах разумемо није то само историја, није то само економија или антропологија, психологија, екологија, него то је негде и политичка теорија, значи две институције у овом аранжману институционалном би требале да имају предности у политиколошким разматрањима материје Косова и Метохије јер је ту доминантно политички ток моћи а мање нормативни, нормативно је увек последишно пред реалним, испред норматива делује моћ, сила, насиље, снага, дакле то су Факултет политичких наука на Београдском институту и слични факултети ако их има у Србији, и наравно Институт за политичке студије који, колико ја знам, је само један у Србији. Дакле, у том смислу данашњи скуп по мом скромном суду, а слушао сам пажљиво, дакле има диференцију специфику у односу на онај када су говорили правници јер они се држе

нормативитета, углавном уставни правници у мањој мери теоретичари, филозофи права мада би и они требали да узму реч. Због чега? Због тога што је Косово и Метохија уникатан случај, чудовишан, не само чудноват и чудесан него чудовишан. Дакле, не може се објаснити постојећим категоријама уставног права или категоријама теорије, класичне теорије државе и права. Мора се уважити овај моменат који сам малопре афирмисао а то је политиколошки моменат који се базира на истраживању политичких токова моћи, о томе је данас било речи, мада не довољно. На крају, када је реч о научном истраживању у конкретном историјском контексту, он никада није лишен политичких конотација, значи нема веберијански гледано идеал типске науке, чисте науке. Свака наука је кондиционирана, сваки научник у истраживање уноси у интерпретацију свој предразумевајући, предрасудни пртљаг који је идеолошки и теоријски условљен, значи у том смислу чак ма колико желели да будемо научници у стриктном погледу ми не можемо да будемо лишени политичких утицаја и одређеног односа снага у политичкој сфери, овога пута у земљи Србији. Дакле у том смислу не би било лоше да се позиција науке као што је жуђено за тим и у претходним историјским етапама до владавине ДОС-а, владавине Слободана Милошевића, владавине породице Стамболић, титоистичком периоду и тако даље, да се наука мало више укључи у политичко одлучивање, ако је то икако могуће, али не као по "икебана принципу", неком аранжману, ето нешто су рекли, сад гурамо даље, не утиче на њихово мишљење али имамо неку врсту легитимације, него да заиста, рецимо да вам дам неки пример. Када се одређују границе државе Србије, а мање-више су скоро све спорне, не захваљујући нашој заслугом или тренутних политичара, него захваљујући неком историјском талогу противречности у ранијим епохама када су границе повлачене арбитрарно, често и неразумно и тако даље, не би било лоше рецимо да се укључи неки политички географ рецимо у некој комисији у скупштинско или неко тело па да човек на основу науке која се иначе зове лимологија или наука о границама, дајем илустрацију, да свој допринос у томе чије су рецимо Шаренградске аде. Има безброј примера да вам, видите говорим категоријално, не дајем примере, али сада сам поменуо један пример. Дакле у том смислу не би било такође лоше да у таласу пројектног финансирања, буџетског, ево за Марка Ђурића једна идеја, канцеларију и евентуално министра који је отишао а можда би требао да чује, да се рецимо сви институти, колико их има, Жико? Има једно 30, 20 друштвених хуманитарних наука.

Живојин Ђурић:

- 20 их има.

Милош Кнежевић (наставак):

- Двадесетак института на неки начин не могу се обавезати, али да им се да сугестија да у своја истраживања, свако са своје тачке гледишта мало више обрати пажњу на Косово и Метохију. Нећу да кажем да то мора, говорим још увек на нивоу треба, пожељно је, није лоше, лепо је, потребно је и етички, јел тако. Рецимо да то учине историјски институти, има их три-четири. Овде видим лепа издања Историјског института који је донео као доказ да се тиме бави, рецимо Социолошки институт, не знам, Психолошки, Етнолошки, Балканолошки и тако даље, да се направи нека врста критичног нивоа. Нисам наиван, да се разумемо као ни већина овде, да је то могуће и то пре свега због једне, подсетићу вас, знате ви то добро, можда и боље од мене, врсте одурности и гадљивости, једне категорије научника на косовско метохиске теме, када се иде у

истраживања тог типа, и намичу рецимо текстови или покушава се скицирати нека анкета или истраживање. Један број научника у друштвеним и хуманитарним наукама, не говорим о другим а вероватно је тако и на Универзитету, једноставно не жели тиме да се бави из више разлога, бићу слободан да наведем два три пасуљарна, једноставна. Први је јер сматрају да то није објект научног истраживања, сматрају да је то ненаучно атеоритабилно, неподложно теоретисању. Други је да није саобразно тренду влажења прста ради опипавања моћи. Такав став удаљава Косово и Метохију од Србије, то је бескорисно. Трећи сматрају, чули смо то и данас, да је Европска унија која је иначе у фази метастазног распадања, инстанца која ће да разреши проблеме које балкански народи имају са албанском популацијом која жели мега Албанију на површини већој од некадашње Југославије. Каква илузија. Дакле, ето рецимо довољна су три мотива, не морам још да их набрајам има их више, углавном ти људи не желе о томе да мисле и пишу и они не могу да воде дијалог, нити желе да уђу у дијалог, али довољно је то што су ови људи који су дошли данас и они који су били пре, а вероватно ће да буде још тих скупова, ради да о томе причају јер када људи разговарају више се зна, расте моћ. И на крају да кажем да је чак могуће, то је сад политичарима намењено, да они политичари који, мислим на профи политичаре који су изабрани па онда по професији постају политичари, оном слоју који је у Србији јели, познат, да се и они мало обуче о проблемима Косова и Метохије и то на тај начин што би се направили, ајд да кажемо нешто у постмодерном жаргону, радионице, тренинзи, рецимо на дипломатској академији требали би да се баве мало више Косовом и Метохијом, на Факултету политичких наука ако имамо студије овога или онога, овде и онде, на најневероватније теме конституисања дисциплине и студије, зашто се не би рецимо изучавао проблем Косова и Метохије концентрисано, да се дају магистратуре односно сад се то зове мастери, докторати, израде на те теме, што да не? Врше мултидисциплинарна, интердисциплинарна, интер-институционална истраживања, тако политичари могу да добију боље идеје и платформе за доношење одлука. Да кажем да хроно-политички, и тиме завршавам, кад се узме супстанца временска као агенс политике, агенс моћи, онај који одређује време влада простором, да не компликујем много, дакле да орочавање дијалога и задавање неких рокова на ето рецимо за Европску унију. То је 25 година, ако се узме од 2000. године то би било четврт века, дакле то је све, како да кажем нама остајало изван истраживачког фокуса, а врло је важно размотрити политичке токове везане за Косово и Метохију и са становишта промицања и истека времена. Овде смо чули од неколицине да је боље сачекати, то је и моје становиште, али не пасивно чекати, значи не паралитички, параплегички, чекати да се нешто деси, то би био фатализам, него једноставно уважавати промену констелација моћи у глобалним односима, ако некад нисмо имали савезнике и били осамљени, данас се може рећи да имамо врло моћне савезнике који нам дају подршку то су две од три највеће земље на свету Русија и Кина, трећа је Америка која нам не даје подршку. И напослетку, последња реченица, значи како доћи до консензуса становишта о будућем статусу Косова? Мислим кроз дијалог, при чему морам да кажем да тај консензус у себи мора да садржи конститутивно и компромис. Али одмах да се разумемо, какав може да буде наш компромис ако смо тлачена, манипулисана, дискриминисана и прогоњена страна нарочито део српског народа који се налази на Косову и Метохији? То би био према синтагми једног модерног аутора, трули компромис. Може се направити трули компромис који ништа не решава него погоршава ситуацију, значи на основу политичких вредности, интегрализма или интегризма државне територије, целокупности територије Србије и суверенизма,

сувереног располагања политичком влашћу становништвом и простором, може се рећи да је могућ неки, ајд да кажемо, нека врста консензуса, она не може да буде и неће бити свакако јер има и потпуно антитетички дисонантних тонова на бази апсолутне сагласности то ће бити релативни али веома већински консензус, а то је да Србија треба да направи стратегију, тактику и оператику постепеног враћања утицаја на простору своје јужне покрајине Косова и Метохије. Како ће се то урадити ја мислим да је најбољи пут управо пут дијалога. Хвала.

Модератор:

- Хвала професору Кнежевићу, реч има доктор Сања Златановић, Етнографски институт Српске академије науке и уметности. Изволите.

Сања Златановић:

- Поштовани председавајући, поштоване колегинице и колеге, етнологија и антропологија нуде поглед из једне сасвим другачије перспективе, поглед одоздо са становишта такозваних обичних људи. Ми настојимо да установимо како се кретања на друштвеном и политичком плану одражавају на свакодневни и обредни живот управо тих обичних људи, на начин на који они дефинишу себе и на начин како дефинишу друге, значајне друге са којима живе и често у тим завученим зонама ствари изгледају сасвим другачије од објашњења која налазимо у књигама и медијима. Неколико пута се током дана провукло да се на Косову у данашње време не раде теренска истраживања. Желим да кажем да је неколико обимних, опсежних вишегодишњих теренских истраживања обављено на Косову у периоду после 1999. године. Институт за српски језик је 2003. године имао велики пројекат истраживања словенских говора на Косову и Метохији који је подржао УНЕСКО. 600 сати аудио материјала је похрањено у архиву овог Института и на основу тога настале су многе монографије и научни радови. Копије овог материјала такође се налазе и у дигиталном архиву Балканолошког института САНУ. Многи истраживачи са овог пројекта који је био етнолингвистички наставили су своја истраживања у оквиру текућих пројеката својих институција и један од тих истраживача сам и ја. Етнографски институт где радим не само да има дугу традицију теренских истраживања на Косову већ и дугу традицију истраживања миграција и етницитета што је врло важно да би се актуелни процеси тамо разумели. Како сам рекла, наш поглед је поглед одоздо из перспективе обичних људи. Када сам први пут отишла на Косово, суочила сам се са једном потпуно другачијом реалношћу од оне која се код мене формирала читањем научних радова, књига, праћењем медија, дакле на основу неког медијског, политичког и актуелног научног дискурса у Србији. У Србији се Албанци третирају као најудаљенији други, и сва емпиријска истраживања која су обављана од 70-тих година, још дакле прошлог века, још из периода социјализма показују да су у Србији Албанци најудаљенији и најсупростављенији други. Ти резултати таквих истраживања се доследно понављају у тој својој изражености. Међутим, на Косову ти обични људи са којима сам ја разговарала а тамо сам, значи осим на Косову, истраживања обављала и у Србији међу раселинима у периоду од 2003. до 2006. године, дакле тамо дискурс о Албанцима уопште није тако изразито негативан како је овде. Може се рећи да је амбивалентан, да има и своје позитивне стране и своје негативне стране у зависности од многих фактора: од тога да ли они причају о Албанцима као својим старим комшијама и пријатељима, или причају о Албанцима дошљацима који су отели српску имовину, покуповали куће, населили се, или о старом градском становништву, урбаном

Албанцима, или причају о дошљацима са села, да ли је реч о Албанцима католицима или о Албанцима муслиманима. С друге стране и о самим Србима, да ли су они из етнички мешовитих средина или су потекли из етнички хомогених неких села. Дакле дискурс о Албанцима врло амбивалентан, променљив, чак и у исказима једног истог саговорника могло је да се прати помоћу инструмената дискурс анализе, да се прати та променљивост, да се у једном моменту о Албанцима говори позитивно и да после десет минута тај исти саговорник у неком потпуно негативном контексту помене ту исту заједницу, али он није тако изразито негативан како је то у Србији. Тамо сам чула многе приче о пријатељствима која су негована генерацијама, о помоћи коју су пружали једни другима, чак су то биле врло потресне приче, рецимо један човек је испричао како је његовог унука понела нека вода, бујица неке реке и у воду у коју не би ни родитељ скочио за својим дететом скочио је неки Албанац, онда је вода понела њих двојцу, па је скочио следећи Албанац који их је некако извукао и спасао. Тај човек је плакао када је причао о томе. Слушала сам и многе приче о томе како су Албанци помогли управо '99, комшије Албанци или стари пријатељи или 2004. помогли, спасили неког Србина, задржали га у својој кући, на пример у Ђилану, приликом тог погрома који се помиње 2004. године та наоружана гомила је окупирала једну, била испред једне српске куће, али онда је изашао комшија Албанац испред њих и рекао: "Кућа је продата, овде нема Срба!" и они су се повукли, а ти Срби су били у том тренутку у кући. Хоћу да кажем да таквих прича има. Провукла се нит и да су Срби и Албанци две супротстављене групе, нема повезујућих елемената, нема прожимања. Моји налази су да су то културе у контакту, где су прожимања била изузетно велика и размена на различитим нивоима. Тако да мислим да и даље постоје многобројни заједнички повезујући елементи једне и друге групе на којима може да се ради. Наравно дешавања у последњих двадесет, тридесет година удаљиле су те групе, и млађе генерације не знају језик оне друге заједнице што им у свакодневном животу веома отежава. О Косову се веома говори у тим црно-белим сликама сукоба, вечите мржње, две групе које су тако у сталном једном конфликту. Али тај однос је променљив, и мислим да би овакве слике могле да се замене неким нијансиранијим посматрањима ситуације, јер осим Срба и Албанаца на Косову више последњих векова било је и других етничких, верских и језичких група, различитих ромских група које су такође протеране и расељене, већ од '90-тих година. Нарочито после '99. Косово се претворило у једну етнички хомогену територију са доминантним Албанским становништвом, а Срби и друге етничке заједнице су протерани, расељени, асимиловани, присилно или на друге начине. Тако да бих желела још да додам да је Косово у новијој историји Србије подручје које је периферно, погранични један регион и једна периферна област, где је власт централне државне управе у многим областима често била номинална. Управо због тога процеси идентификације у оваквим пограничним областима имају своје специфичности, и управо о таквим специфичностима треба водити рачуна приликом било каквих пројеката. У таквим областима, с обзиром да је утицај централне државне управе нешто мањи, самим тим су многе идентификације флуидније, неодређеније, расплутује. Да не бих овако остала у неком дискурсу затвореном научном, желим рећи да су ти идентитети променљивији и мање стабилни него у централним областима где је државна управа најјача. Ето, то су тако неке основне ствари које бих могла да кажем овом приликом. Захваљујем на пажњи.

Модератор:

- Захваљујем, хвала и вама. Реч има др Ненад Васић, Институт за међународну политику и привреду.

Ненад Васић:

- Хвала, председавајући. Поштовани директоре Канцеларије за Косово и Метохију, Марко Ђурићу, уважене колегинице и колеге, драги представници медија, уколико их још има, најпре да вас све присутне срдечно поздравим и званичницима сазивара данашњег скупа још једном најлепше захвалим на послатом позиву да учествујем у склопу унутрашњег дијалога о будућности Аутономне Покрајине Косова и Метохије. Уједно користим ову пригодну прилику и указану почастованост да вам пренесем изразе поздрава и недвосмислене професионалне подршке за све ово што радите од стране директора професора др Бранислава Ђорђевића и свих уважених колегиница и колега из нашег научног тима Института за међународну политику и привреду из Београда. Ово што будем рекао, наравно, јесте у моје име и не одражава званичан став поменутог Института, којег данас представљам заједно са уваженим колегом др Душаном Пророковићем. Досада, у првом циклусу унутрашњег дијалога, који траје од 24. јула до 01. октобра 2017. године, од научних истраживача са Института само један од колега, др Владимир Трапара, дао је у своје име предлог решења косовског питања на свом блогу 21. августа 2017. године. Слободан сам да јасно и недвосмислено изрекнем став у поводу будућности а у вези иницијативе и позива уваженог председника Републике Србије, Александра Вучића, за трајно решење косовског питања као прворазредног српског питања. Мој став је да не треба признати једнострано прокламовану независност државе Републике Косово. Међутим, ако знам и већински овде присутни знамо шта нећемо, поставља се оправдано пропратно питање - а шта нам је чинити? Зато сматрам да треба водити унутрашњи дијалог, трагати и пронаћи оно решење које ће бити у интересу и Срба и неизоставно Албанаца уз подршку странаца који су укључени у политички и међународни политички процес решавања овог компликованог вишевековног и осетљивог међуетничког спора као и политичког конфликта. Дакле, шта је трајно решење за Косово, има ли га уопште? Најзад, уколико га има, како до њега доћи? У овом моменту одговори на тако постављена питања су нам много важнији него кандидовати било коју идеју и визију као будућу конкретну опцију де факто или де јуре у вези решења конфликта за Косово. По мени, евентуално решење за Косово је оно које ће у премиси бити у интересу и већински задовољити Србе и Албанце, а који неће бити у крајњој инстанци наметнуто споља од стане најмоћнијих лидера држава из међународне заједнице. Такође, по мени, постоји трајно решење и требало би га пронаћи између већ кандидованих опција и оних који ће се до краја унутрашњег дијалога кандидовати у међувремену, најкасније до марта 2018. године. За сада поуздано знамо да то није опција Кипарске републике кандидована од стане лидера грађанске иницијативе Србија демократија правда СДП, Оливера Ивановића, јер је одбачена од стране председника Вучића, нити опција територијалне политичке поделе у свим варијантама њених предлагача која је одбачена и од стране Албанаца и званичника Сједињених Америчких Држава. Најзад, сматрам да је потребно дати елементе стратегије, и ја ћу то дати вама, као мали и скромни предлог за будуће трајно решење косовског питања. У овом делу бавио сам се мало историјским бекграундом свега овога што се дешавало тамо, па бих ја то прескочио овом приликом, да не бих вас задржавао више. Само бих прешао у оном делу где конкретизујем неке своје идеје и предлоге у вези са поменутиим. Највећи проблем који ми имамо тренутно јесте немогућност формирања

Заједнице српских општина. То утолико пре јер је управо Заједница српских општина суштинско политичко и међународно и дипломатско питање будућег статуса Косова, не и трајног решења, поред поглавља 35. из Акционог плана из *acquis communautaire* о политичком процесу и приступању Републике Србије у Европску Унију. Не би требало никако затомити и запретати сувислу чињеницу да је Косово и де јуре и де факто под већ поменутих међународним протекторатом Уједињених Нација, по резолуцији Савета Безбедности број 1244 од 10. јуна 1999., а игнорисати посредовање високе представнице Европске Уније за заједничку спољну и безбедносну политику Федерике Могерини, али и комесара Европске Уније за суседску политику и проширење Јоханеса Хана. У међувремену, после америчких председничких избора 08. новембра 2016. и победе кандидата Републиканске странке и конзервативца Доналда Џона Трампа, очигледно је вођење њихове спољне политике и јавне дипломатије са сарадницима у Белој кући у Вашингтону у два стратешка правца према званичницима држава на западном Балкану и посебно према званичницима косовских Албанаца и Републици Косово, који су билатерално признали 18. фебруара 2008. године, један непромењен однос према државним званичницима на западном Балкану што би био већ постојећи статус кво, уз тражење признања у дискретној дипломатској форми од државних званичника у Београду. Последњи састанак заменика помоћника америчког државног секретара за Европу, Евроазију, Брајана Хојта Јаа и председника Вучића 24. октобра 2017. и захтева за поштовање интегритета Косова је само још једна потврда тога. И два договора изабраног председника САД-а, Доналда Трампа, са актуелним председником Руске Федерације Владимиром Владимировичем Путином, о признавању фактичког стања у Републици Украјини, анексије на полуострву Криму, Народној Републици Лугањск и Народној Републици Доњецк, не и пре нечега што се тиче Републике Абхазије и Републике Јужне Осетије у Републици Грузији и Републици Косово, мимо званичника у Београду и Приштини, а да на све то не буду спремни и обавештени пре свега српски државни званичници. Тиме бисмо поново пропустили прилику у настојању да не пропустимо прилику, где би и будуће генерације Срба и Албанаца испаштале а да се при том не би постигло обострано прихватљиво одрживо и договорено билатерално и мултилатерално решење косовског питања као централног српског и албанског националног питања на западном Балкану као делу региона југоисточне Европе. Такав контрадикторан и по све нас у суштини погубан приступ не би требало да буде ничији интерес у будућем трајном решењу косовског питања. Било како било, државни званичници Републике Србије требало би на полазишту да се званично одреде и реше косовско питање као прворазредно српско национално и државно питање ради нас, а не због моћних међународних званичника држава или међународних организација, са међународно-правним субјективитетом каква је Европска Унија, у пост-брегзитском и каталонском периоду. Премда, званичници државе Републике Србије требало би да буду део решења а не евентуално виновници међународног свршеног акта или само део новостворених проблема и поред већ постојећих проблема које не могу да реше. Најгоре би било да их нико ништа и не пита, а то је за сада са непредвидљивим, непоузданим изабраним председником САД-а, Трампом, врло могуће. Наше је да понудимо могуће решење косовског питања, пре свега ради нас, али и косовских Албанаца у директном дијалогу, а не са странцима. Из тог разлога требало би да понудимо ону опцију званичницима косовских Албанаца, Европској Унији, НАТО-у и амбасадорима сталних држава чланица Савета безбедности Уједињених Нација, која би била у прилог пре поменутом, а и у њиховом интересу. На будућој опцији трајног решења косовског

питања треба најозbiljnije и најпрофесионалније уставно-правно, дипломатски и политичким инжењерингом пројектантски радити. Наш предлог опције будућег трајног решења косовског питања не би требало да има у идеји, визији и перспективи конструкциону грешку, не би било у реду да у опцији трајног решења косовског питања направимо стратешки национални превид и дипломатски пропуст, а то је на држави Србији и државним званичницима Републике Србије. Пре свега да косовски Срби изгубе било какав утицај на своју ионако незахвалну и крхку позицију у покушају добијања бољег статуса у косовском друштву у до сада већ, већински међународно признатој самопрокламованој држави Републици Косово у савременом свету. Из тог разлога требало би ући у поменуте директне преговоре са званичницима косовских Албанаца, уз посредовање званичника Европске уније. Зашто баш са званичницима Европске уније, а не неким из остатка света? Кратко и јасно само да констатујем без икакве дилеме, једини начин успешног остварења опције трајног решења Косовског питања јесте интеграција Републике Србије и Косова са звездicom у Европску унију. У ситуацији када нема државе Југославије, све три државе, кроз модерну политичку историју, етички Албанци су били у већини, али неколицина изузетака који су мислили супротно, сматрали су те државе националном творевином. Државна заједница Србија и Црна Гора већински није их занимала, а Србе су сматрали хегемонима и тлачитељима. То сада није случај једино са Европском унијом и то нама једина шанса да Србија и Албанце остваре ново, у овом случају по први пут, добровољно, договорно и успешно заједништво на идејама премиса оснивача, интегративним постулатима и вредностима Европске Уније. То да, како није садашња Евроазијска економска унија, нити будућа Евроазијска унија, односно претходна Евроазијска економска унија, под вођством државних званичника Руске федерације, мада је то апсолутно несумњиво боља опција за косовске Србе и за Србе у опште. Око тога ја немам дилеме, пошто сам имао прилике да упоредно проучавам и Евроазијску економску унију и актуелну Европску унију. Суштина свега тога се своди фактички на копирање многих институционалних решења чак и вредности, укључујући и четири слободе које су кључне у Европској унији, да фактички од 1993. када крећу те источне Евроазијске интеграције у капацитету њихових политичких стратегија и оријентација, ту нема битних разлика. Дакле, у случају већинског српског опредељења политичара за пуноправно државно чланство, Евроазијски економски мостови источне интеграције државе Републике Србије, посебно организације и договора о колективној безбедности, на изглед није да договора са званичницима Албанаца неће бити. Ту не треба имати никаквих илузија и дилема. Из истражених и из приоритетно нађених разлога, али нису конкретно наведене чињенице, требало подстаћи једно компромисно, одрживо, поштено, историјско праведно и директно договорено решење између званичника из Београда из Приштине уз недвосмислене међународне гаранције. У том случају Косово би било место сусрета Срба и Албанаца и странаца, а не место конфликта дестабилизације и проблема који су до тада били. До тога могли бисмо доћи на следећи начин. Један - унутрашњим дијалогом Срба и грађана држављана Републике Србије, два - директним дијалогом са званичницима на власти и касније уколико се платформа прихвати у опозицији и у Приштини уз посредовање Европске уније, и три - реактивирањем и координацијом активности званичника Контакт групе за Косово. Конкретизација свега тога, остварила би се кроз четири фазе. У првој фази, требало би подстаћи најпре свеобухватни правно обавезујући уговор званичника из Београда и Приштине. У другој фази - било би одржане седнице Народних скупштина у истом дану у Београду и Приштини, о свеобухватно правно обавезујућем уговору званичника из

Београда и Приштине. У трећој фази - било би доношена нова Резолуција Савета безбедности Уједињених нација у Њујорку, Ист Риверу. Најзад у четвртој фази - на основу нове Резолуције Савета безбедности Уједињених нација биле би изведене промене Устава Републике Србије и Косова у договореном статусу. Уз то једним чланом Устава Републике Србије би се регулисано питање Косова. То би био Косовски члан, као што постоји Европски члан и остао би у Уставу Републике Србије. Да завршим. Косово би требало да буде место сусрета Срба и Албанаца баш као политичара и државних званичника на место сукоба, мржње, етичке хегемоније и доминације али и политичке мајоризације у четири дела обављања власти. Прво-здравство, друго-школство, треће-очување културног-историјског и религијског наслеђа и четири-урбанизма и просторног планирања. Доношење закона и подзаконских нормативних аката под тим питањима обављамо би се искључиво консензусом званичника на власти косовских Срба и Албанаца у Косовској скупштини или у зависности од надлежности у скупштинама и општинама и градова. Омогућила би се безуслован повратак интерно расељених лица али и оних који тамо желе да живе и раде. То могуће решење Косовског питања било би добар, успешан и позитиван међународни спољно-политички дипломатски пример за човечанство у решавању нагомиланих међуетничких и компликованих територијалних спорова у 21 веку на миран, договорен и цивилизован начин. Хвала Вам на пажњи и на разумевању.

Модератор:

- Хвала вама. Дајем реч на крају доајену, директору ДХ групација, професору др Живојину Ђурићу који није довршио своју мисао на почетку излагања.

Живојин Ђурић:

- Ја се захваљујем колеги Павловићу, али сматрам да после 5 сати рада свака даља дискусија и промишљање о задатој теми коју смо данас у доброј мери разоткрили са различитих теоријских, методолошких принципа, односно приступа, посебно нема шта да додам. Можда, да ли ви или ја, да на неки начин искажем свој утисак о данашњој расправи. Пре свега, да се захвалим колегиницама и колегама који су се одазвали да дођу и да заједно овде дискутујемо о више пута наглашеном истакнутом питању и проблему Косова и Метохије, којим путем и на који начин разрешити чвор који се толико времена већ умотавао. Као што сам рекао, било је различитих приступа, у зависности од нас који припадамо једној или другој или трећој групацији научних дисциплина, у сваком случају сматрам да смо у доброј мери подстакли питања која ће неки други учесници а и ми заједно са њима вероватно даље да расправљамо како би смо у догледно време конкретизовали нека наша данашња промишљања или оно што смо до сада написали. У том смислу, ја бих био слободан, нисам се нешто посебно са данашњим координатором и председавајућем овог скупа предложио да можда, седнемо ових дана и договоримо да поред тога што смо данас рекли, а биће забележено, можда и скинуто са траке, да припремимо или направимо један сажетак од неколико страница писаног текста који би био рационалнији кориснији за људе који се баве дневно политичким активностима који у тренуцима морају да веома често доносе неке одлуке, па да би барем оно што је најконзистентније, што је добило највећу подршку у данашњој расправи, предочимо, да ти резултати наше данашње расправе буду од користи дневној политици. У супротном, бојим се да ће и ова наша расправа остати у великој мери ето забележена али нисам сигуран да ће много тога што се чуло и предложило бити искоришћено. У том смислу волео бих да стварно на овај позив који је председник Републике Србије господин Вучић

учинио и ми се реванширамо једним веома конкретним резултатом. Ја ћу само кратко да напоменем а дуго сам што се каже ево у овим водама научно истраживачког рада, да се стварно не сећам када су научни радници имали прилике да се окупе и да изнесу своја независна размишљања, своје резултате истраживачког рада а да буде намењено људима који се дневно баве политиком и у том смислу још једном поздрављам ову започету активност. Сви смо свесни, то смо више пута данас истакли да је ово само почетак једног дијалога који мора да траје како бисмо дошли до што релевантнијих и кориснијих решења у коме би се наметнут проблем Косова и Метохије мимо наше воље, мислим на државу Србију, разрешио. У том контексту ја бих желео још једном да вас поздравим и да се захвалим и да ето пожелим да се у неко скорије време или у неким одређеним периодима повремено састајемо и размењујемо мишљења о овог пута Косову и Метохији а вероватно и нека друга питања. То сам заборавио да кажем у свом данашњем наступу, а желео сам: не смемо да заборавимо, можда и не знамо али ја пошто сам радио, доста истраживао, односно, Институт је радио доста истраживања на питање истраживање јавног мњења, на питање да ли Србија треба да се одрекне Косова како би ушла у Европску унију? Преко 60% грађана Србије се изјашњава за то да Косово се задржи и да се Европска унија у том случају занемари. Значи, ово што смо изrekli данас ми овде, нешто слично и још јаче, израженије постоји код нашег народа, и ми то не смемо да пренебрегнемо, не смемо да испустимо. Ми морамо заједно и са свима њима на неки начин можда кроз једну организацију коју би заједно са Канцеларијом или неким другим органима могли да организујемо, да у неким групама одлазимо у поједине делове Србије да чујемо и непосредно грађане шта мисле о овом отвореном питању и нормално неким другим, али пре свега о положају како решити, о питању положаја Косова и Метохије у оквиру Србије. Хвала вам на данашњем одзиву за позив, хвала вам на учешћу и хвала вам на лепим предлозима и изреченим својим резултатима истраживања или промишљања.

Драган Владисављевић:

- Желим само да кратко појасним око овог што сте рекли, подстакнут Вашим речима да не знате да ли ће ово бити узето у неко разматрање. Прво желим да Вам кажем да је радна група на чијем челу се налази господин Марко Ђурић, стварно приступила крајње свеобухватно питању унутрашњег дијалога, покушавајући да кроз концентричне кругове приступи свим структурама друштва, по свим нивоима, и да стварно дође до свих мишљења када је реч о овако важном питању Косова и Метохије. Све оно што се каже на скуповима попут овог, постоји Тим за аналитику који бележи, систематизује сва та размишљања и на крају ће то у облику извештаја бити предато господину Ђурићу, односно даље надлежним институцијама. Ето толико. Хвала.

Модератор:

- Хвала и Вама. Да ли неко жели реч, коментар, нешто да дода или да одузме? Колико видим не, ако нема, ево и ја да се захвалим дакле показали смо одговорност научну и друштвену, институти друштвених и хуманистичких наука како их ми називамо де ха групацијом, показали су своју научну и друштвену одговорност, не само што су се одазвали позиву за дијалог него и активним учешћем у њему. Дакле створена је једна повољна клима, овде су се чула различита мишљења, различити погледи, разговор мора да траје, већина се сложила да нема једноставног и јединственог решења, да не треба журити сем можда неколико гласова против, да шире интеграције релаксирају односе на

читавом Балкану, спомињан је и референдум у читавој Србији, спомињана су различита креативна решења од ентитета, федерације, ефектно оспорен модел црквене аутономије односно хиландарски модел за наше светиње на Косову, дакле исказана је брига за положај Српског народа на Косову и свих народа и наравно неки задаци су дати нама за даље истраживање. Ја се у своје име, ја ничим нисам заслужио да данас председавам, захваљујем свима вама, видећемо се можда на неком другом формату у смислу само историчари, само друштвењаци, само етнографи, све зависи од интересовања. Хвала вам на свему мислим да смо имали добар дијалог.